

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΘΕΜΑ :

**ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ**

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ-ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ-ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΑ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2015

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τη παρούσα εργασία τονίζεται η σημασία του τουρισμού στο ελληνικό εισόδημα, καθώς και αναφέρεται το πόσο κλονίστηκε αυτός ο κλάδος κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί τον σημαντικότερο ίσως κλάδο της ελληνικής οικονομίας για πολλούς λόγους. Ένας από τους πιο σημαντικούς είναι η ευνοϊκή γεωγραφική θέση της χώρας που ευνοεί . Παρ' όλες τις ευνοϊκές προβλέψεις που έχουν γίνει κατά καιρούς , βρίσκεται αντιμέτωπη με την παγκόσμια κρίση του 2008. Σε αυτήν την εργασία, λοιπόν, θα αναφερθούμε γενικά στον τουρισμό σαν παγκόσμια έννοια και θα δώσουμε ιδιαίτερη σημασία στον ελληνικό τουρισμό.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλύσουμε το προφίλ του τουρισμού και πιο συγκεκριμένα την προέλευσή του και γενικά το ελληνικό τουριστικό προϊόν. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζουμε την αφετηρία της οικονομικής κρίσης και της συνέπεια αυτής στον τουρισμό στην Ελλάδα, και στο τρίτο τις επιπτώσεις σε διάφορους κλάδους του τουρισμού.

Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται κάποια μέτρα ανάπτυξης του ελληνικού τουριστικού φαινομένου καθώς και τελευταία αναφέρονται τα συμπεράσματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	4
1.2 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	6
1.3 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	7
1.4 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	8
1.5 ΤΟ ΠΡΟΙΟΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	9
1.6 ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	
2.1 ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 2008.....	16
2.2 ΠΩΣ ΗΡΘΕ Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ.....	16
2.3 ΣΥΜΠΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ....	17
2.4 ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΙΣ ΗΠΑ.....	21
2.5 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.....	25
2.6 Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	
3.1 Η ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	29
3.2 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	31
3.3 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	32
3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ..	36
3.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΕΡΟΜΕΤΑΦΟΡΕΣ.....	37
3.6 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ.....	41
3.7 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	43

3.8 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	44
3.9 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ.....	45
3.10 ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΕΡΑ: ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.	
4.1 ΜΕΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	47
4.2 ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	52
4.3 Η ΕΥΡΩΠΗ «ΨΗΦΙΖΕΙ» ΕΛΛΑΔΑ.....	56
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί σήμερα μια οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα που κινείται σε διεθνή επίπεδα. Καλύπτει σχεδόν όλες τις κοινωνικές και εισοδηματικές τάξεις αποβλέποντας στην ικανοποίηση, της βασικής πλέον ανάγκης του ανθρώπου, της ανάγκης της πρόσκαιρης φυγής από την καθημερινότητα, και δίνει τη δυνατότητα της δημιουργίας προϋποθέσεων γνωριμίας και συναδέλφωσης των λαών, για ένα καλύτερο και ειρηνικό μέλλον της ανθρωπότητας.

Η λέξη τουρισμός προέρχεται από την αγγλική λέξη TOURING ή την γαλλική λέξη TOUR, που στη γλώσσα μας σημαίνει περιηγητισμός. Δεν υιοθετήθηκε όμως ο όρος αυτός και έτσι επικράτησε ο όρος ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, που χρησιμοποιείται και διεθνώς.

Τι σημαίνει όμως ο όρος τουρισμός;

“ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ θα μπορούσε να οριστεί η μετακίνηση των ανθρώπων από έναν τόπο σε έναν άλλο και η ιστορική του πορεία είναι τέτοια, όσο και ο πολιτισμός του ανθρώπου.”

Η έννοια του τουρισμού μπορεί να εξεταστεί από δυο σκοπιές: μια θεωρητική, που να καλύπτει όλες τις πτυχές του φαινομένου όπως οικονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και μια πρακτική που να ρυθμίζει τις συναλλακτικές σχέσεις. Από την πρακτική του σκοπιά η έννοια του τουρισμού έχει σκοπό να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος συνεννόησης όλων αυτών που ασχολούνται σε διεθνή κλίμακα με τις τουριστικές δραστηριότητες.

Η έννοια του τουρισμού από θεωρητική σκοπιά μπορεί να προσδιοριστεί σαν η πρόσκαιρη μετακίνηση ατόμων από τον μόνιμο τόπο κατοικίας τους σε έναν άλλο τόπο για λόγους κυρίως ψυχολογικούς, χωρίς κερδοσκοπικό κίνητρο και οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και εξυπηρέτηση των ατόμων. Ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού έχει δυο πλευρές: η πρώτη αναφέρεται στη μετακίνηση των ατόμων, η οποία αντιπροσωπεύει το καταναλωτικό μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική ζήτηση και η δεύτερη αναφέρεται στην υποδοχή και την εξυπηρέτηση των μετακινούμενων, αντιπροσωπεύοντας έτσι το παραγωγικό μέρος του τουρισμού που ταυτίζεται με την τουριστική προσφορά.

Η Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού (A.I.T.-Monte Carlo) ορίζει τον τουρισμό: «Το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές, οι οποίες (μετακινήσεις και δεξιότητες) προκαλούνται από την εξωτερική και πραγματοποίηση του πόθου που έχει κάθε άτομο για απόδραση και ο οποίος πόθος εκδηλώνεται σε διάφορους βαθμούς και κατά διαφορετική ένταση σε κάθε άτομο». Ο Jacques Gouet λέει ότι ο τουρισμός «είναι ο τρόπος του να ταξιδεύεις, ο οποίος συνδυάζει σε διάφορες αναλογίες, κατά άτομα, την περιέργεια του πνεύματος, μαζί με τον πόθο να προσαρμοστεί κάποιος στα ήθη και έθιμα». Ο καθηγητής W.Hunziker και ο K. Krapf στη Βέρνη το 1942 είπαν: «είναι το σύνολο των εκδηλώσεων οι οποίες γεννιούνται από τη διαμονή των ξένων, όταν αυτή καλύπτεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της από κάποια απασχόληση κερδοσκοπικής μορφής». Ο Jean Medecin λέει ότι ο τουρισμός «είναι μια δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να ταξιδεύει κάποιος μακριά από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του, για διασκέδαση, για ανάπαυση, για πλουτισμό της πείρας του, για ανύψωση του μορφωτικού του επιπέδου από την παρουσία νέων μορφών της ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης». Οι παραπάνω ορισμοί έχουν γίνει δεκτοί από όλες τις χώρες με αποτέλεσμα η τουριστική κίνηση να παρακολουθείται με ομοιόμορφο τρόπο. (Gartner, 2001)

1.2 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η αρχική μορφή της τουριστικής μετακίνησης είναι τοποθετημένη στη στιγμή που ο άνθρωπος άρχισε να διακινείται από το μόνιμο τόπο της διαμονής του σε άλλους τόπους για πολλούς και διάφορους σκοπούς, όπως εμπορία, συμμετοχή σε θρησκευτικές γιορτές, αθλητικές εκδηλώσεις, ικανοποίηση της έμφυτης περιέργειας του κ.α.

Στον ελληνικό χώρο το αναπτυγμένο αίσθημα της ξενίας κατά την περίοδο της αρχαιότητας, μας μαρτυρά ότι τέτοιου είδους μετακινήσεις και με πολλαπλούς σκοπούς, υπήρχαν από τότε. Το φαινόμενο του τουρισμού κατά την αρχαιότητα είχε διαφορετική μορφή από την σημερινή, αλλά τα βασικά στοιχεία του ήταν σχεδόν τα ίδια. Οι κύριοι λόγοι των μετακινήσεων ήταν θρησκευτικοί, αθλητικοί, υγείας καθώς και εμπορικοί.

Η μεγάλη ανάπτυξη του τουρισμού αρχίζει μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και ιδιαίτερα μετά τον Β΄. Οι μεγάλες κοινωνικές μεταβολές που έγιναν μετά τον πόλεμο αυτό ήταν η βασική τονωτική ένεση στον τουρισμό, για να φθάσουμε στη σημερινή του μορφή.

Τα οικονομικά οφέλη από την εξάπλωση του τουρισμού σε όλο το κόσμο, είναι τεράστια και γι'αυτό τον λόγο τόσο οι ιδιωτικοί όσο και οι κρατικοί φορείς των διαφόρων χωρών έχουν αναλάβει μεγάλες δραστηριότητες τουριστικού περιεχομένου, για να ικανοποιήσουν τα εκατομμύρια των τουριστών που διακινούνται καθημερινά σ' όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου.

Σχετικά με την χώρα μας όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη, γνωρίζουμε ότι μέχρι τα μέσα της 10ετίας του 1950 ο διεθνής τουρισμός περιοριζόταν κύρια σε τρεις ευρωπαϊκές χώρες την Ελβετία, την Ιταλία και την Αυστρία.

Ο τουρισμός την εποχή αυτή έχει την μορφή του ατομικού τουρισμού. Στην 10ετία του 1960 η τουριστική αγορά άρχισε να περιλαμβάνει και άλλες χώρες. Μια από αυτές ήταν και η χώρα μας, που διέθετε ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα, έναντι άλλων χωρών. Έτσι άρχισε να αυξάνεται ο αριθμός των επισκεπτών και να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις μιας νέας συναλλαγματοφόρος πηγής για την οικονομία μας. Για να επιτευχθεί μια σωστή ανάπτυξη του τουρισμού, πέρα από τις αποφάσεις των διαφόρων αρμόδιων κέντρων, απαραίτητο στοιχείο είναι τα άτομα, που εργάζονται άμεσα ή έμμεσα στην τουριστική αγορά να έχουν αναπτυγμένη την τουριστική συνείδηση. Με τον όρο τουριστική συνείδηση εννοείται το σύνολο των εργασιών που συμβάλλουν στην καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των τουριστών, τη διευκόλυνσή τους και τη δημιουργία σ' αυτούς ευχάριστης εντύπωσης κατά την πρόσκαιρη παραμονή τους στον επισκεπτόμενο τόπο.

Η ύπαρξη της τουριστικής συνείδησης αποτελεί βασικό προσόν του λαού της χώρας υποδοχής τουριστών. Η απόκτησή της γίνεται με την σωστή παιδεία και την τόνωση της σημασίας του τουρισμού τόσο από οικονομικοκοινωνική όσο και από πολιτιστική άποψη. (Gartner, 2001)

1.3 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως παραδοσιακός προορισμός διακοπών και ως εκ τούτου δεν ανήκει στην ομάδα των Νέων Τουριστικών Κρατών. Η δυναμικότητα της χώρας σε κλίνες (κύρια και συμπληρωματικά καταλύματα, νόμιμα και παράνομα) ξεπερνά το ένα εκατομμύριο. Ουσιαστικά υπάρχει υπερπροσφορά τουριστικών κλινών, ενώ οι σχέσεις προσφοράς και ζήτησης σήμερα είναι τελείως διαφορετικές σε σχέση με εκείνες που υπήρχαν επί δεκαετίες. Ο τουρισμός στην Ελλάδα από τον τρόπο οργάνωσης και διακίνησης χαρακτηρίζεται ως μαζικός, οργανωμένος, παραθεριστικός τουρισμός. Το image της χώρας που έχει διαμορφωθεί στις ξένες αγορές ταυτίζεται με το περίφημο σλόγκαν των τεσσάρων S (Sun, Sand, Sea, Sex). (Βαρβαρέσος Σ. 1997) .

Η εδώ και μερικά χρόνια η ελληνική τουριστική πολιτική φαίνεται να ασπάζεται την πολιτική για έναν ενσωματωμένο – εναλλακτικό τουρισμό όπου το κύριο βάρος επικεντρώνεται στην κοινωνία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον.

1.4 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ανάμεσα στους στόχους του ελληνικού τουρισμού αναφορικά με την ανάπτυξή του και σε παραλληλία με την περιφερειακή ανάπτυξη, θα πρέπει να υιοθετηθούν και οι ακόλουθοι:

- Η διαφοροποίηση και αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης.
- Η αύξηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

Όσον αφορά την εθνική τουριστική πολιτική θα πρέπει κι αυτή να στοχεύει:

- α) στη βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχονται από τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της οικονομίας.
- β) στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των υπαρχόντων προβλημάτων
- γ) στην αύξηση της παραγωγικότητας και του αποκτηθέντος κέρδους σε σχέση προς το κεφάλαιο που επενδύθηκε για την πραγματοποίησή του (απόδοση επένδυσης).

Προκειμένου όμως να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, θα πρέπει να υλοποιηθούν και οι εξής προϋποθέσεις:

- * Η υπάρχουσα νομοθεσία πρέπει να προσαρμοστεί τις παρούσες καταστάσεις, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά όχι μόνο στο παρόν αλλά και στο μέλλον.
- * Να δημιουργηθεί ένα πλάνο εργασιών το οποίο θα εντοπίσει τα προβλήματα και την έλλειψη υποδομής ανά περιφέρεια έτσι ώστε να είναι σε θέση να υπολογιστεί τι θα αναπτυχθεί.

Παράλληλα όμως, η ελληνική τουριστική πολιτική οφείλει να στοχεύει στη μελλοντική ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας, ώστε να είναι ανταγωνιστική. Στην παροχή και διατήρηση υψηλού επιπέδου προδιαγραφών στις υπηρεσίες.

Και οι στόχοι αυτοί με τη σειρά τους προϋποθέτουν:

- Δημιουργία ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου για τη μείωση του προβλήματος της εποχικότητας.
- Ανάπτυξη των στοιχείων που αποτελούν το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας μας, όπως οι ειδικές μορφές τουρισμού. (Βαρβαρέσος Σ., 1997)

1.5 ΤΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η έννοια του τουριστικού προϊόντος επαναλαμβάνεται συχνά-πυκνά από όλους τους τουριστικούς παραγωγούς, δηλαδή το κράτος και τους ιδιώτες, χωρίς ωστόσο να φαίνεται ότι γνωρίζουν σε βάθος το κύρος και την πολυδιάστατη σημαντικότητα της συγκεκριμένης έννοιας, τόσο στη διαδικασία της παραγωγής, όσο και στα οικονομικά αποτελέσματα και την άσκηση της τουριστικής πολιτικής.

Ένας από τους πληρέστερους ορισμούς του τουριστικού προϊόντος δόθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού το 1980 και αφορά σε επτά τύπους στοιχείων:

- 1) Τη φυσική κληρονομιά
- 2) Την ενεργητική κληρονομιά
- 3) Την ανθρώπινη κληρονομιά (δημογραφικά στοιχεία, συνθήκες διαβίωσης, απόψεις και νοοτροπίες του πληθυσμού σχετικά με το τουριστικό φαινόμενο, πολιτιστικά δεδομένα).
- 4) Τις θεσμικές, πολιτικές, νομικές και διοικητικές δομές.

- 5) Τις κοινωνικές δομές της χώρας (συμμετοχή του πληθυσμού στο δημοκρατικό σύστημα της χώρας, στην οργάνωση του χρόνου εργασίας και του ελεύθερου χρόνου, στις διακοπές μετ' αποδοχών, στο επίπεδο μόρφωσης, υγείας και αναψυχής).
- 6) Τα αγαθά και τις υπηρεσίες, τα μεταφορικά μέσα και τους εξοπλισμούς, την ειδική υποδομή των διακοπών.
- 7) Τις οικονομικές και χρηματοδοτικές δραστηριότητες. (Βαρβαρέσος Σ., 1997)

Από μια έρευνα του R. Hollier (Τουριστική αγορά, 02/1997) προκύπτει ότι τα κύρια μειονεκτήματα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ε.Ο.Κ. (Πίνακας 1.1) είναι:

α) Ο μικρός βαθμός αλλαγής που χαρακτηρίζει τις μετακινήσεις του διεθνούς τουρίστα εντός της χώρας. Αυτός ο παράγοντας σχετίζεται με τις κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές αλλοιώσεις του τόπου υποδοχής.

β) Ο χαμηλός βαθμός ξενοδοχειακής άνεσης.

γ) Η αλλοίωση των φυσικών τοπίων ως απόρροια της έλλειψης περιβαλλοντικής προστασίας.

δ) Ο μικρός βαθμός ανάπτυξης των αθλητικών κέντρων και δραστηριοτήτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1. Τα ελκυστικότερα στοιχεία του τουριστικού προϊόντος.

Φυσικές ιδιομορφίες	Τοπία	Χαμηλές τιμές	Μουσεία	Μνημεία	Αλλαγή	Ξενοδ.	Διασκέδαση άνεση	Σπορ
Βέλγιο	42	43	25	16	30	25	22	14
Δανία	62	43	25	21	36	17	9	7
Γερμανία	47	43	40	30	23	22	21	14
Ελλάδα	39	16	36	25	16	14	25	7
Ισπανία	52	17	12	28	5	14	19	9
Γαλλία	68	34	35	31	46	20	20	22
Ιρλανδία	360	28	53	14	23	39	47	15
Ιταλία	63	37	38	27	30	24	22	14
Λουξεμβούργο	67	52	36	35	25	42	15	25
Ολλανδία	66	42	36	25	32	22	17	16
Πορτογαλία	36	17	35	22	11	11	22	13
Ην. Βασίλειο	56	51	36	27	21	51	31	12
Μ.Ο.Ε.Ο.Κ.	56	37	34	28	26	26	23	14

ΠΗΓΗ: R. Hollier, 1989 [Τουριστική αγορά, τεύχος 15, Φεβρουάριος 1997]

Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις του τουριστικού προϊόντος και τα αποτελέσματα της έρευνας του R.Hollier, υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα ανάπτυξης ενός τουριστικού μοντέλου όπου θα εμπεριέχεται το στοιχείο της διαφοροποίησης και θα συναντώνται όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές. Το ελληνικό τουριστικό προϊόν μπορεί να διαφοροποιηθεί έναντι άλλων ανταγωνιστικών προϊόντων που έχουν το ίδιο image, προβάλλοντας στοιχεία που σχετίζονται με τον πολιτισμό, το φυσικό περιβάλλον και τον πολιτισμό, το φυσικό περιβάλλον και τον άνθρωπο, τα οποία χαρακτηρίζονται από «μοναδικότητα».

Η τουριστική αξιοποίηση παραδοσιακών κτισμάτων και οικιστικών συνόλων, που χαρακτηρίζονται από τη μοναδικότητά τους και βρίσκονται σε κατάσταση εγκατάλειψης και ερήμωσης, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

1.6 ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

Με τον όρο τουριστική εποχικότητα εννοούμε το φαινόμενο της εκδήλωσης της τουριστικής δραστηριότητας σε ορισμένη εποχή του έτους. (Αποστολόπουλος Ευθ. και συν.:1996)

Η εποχικότητα μοιάζει να είναι το σημαντικότερο πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει ο τουρισμός, καθώς οι αλλαγές των καιρικών συνθηκών (φυσική εποχικότητα) μαζί με τη «θεσμική» εποχικότητα (άδειες εργασίας τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα) είναι οι παράγοντες που καθορίζουν την πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων αλλά και το ζήτημα της απασχόλησης του κατάλληλου τουριστικού προσωπικού ξενοδοχειακών μονάδων αλλά και το ζήτημα της απασχόλησης του κατάλληλου τουριστικού προσωπικού.

Τα πιο σημαντικά αίτια της τουριστικής εποχικότητας είναι:

- (1) Κάποιες από τις τουριστικές δραστηριότητες πραγματοποιούνται σε συγκεκριμένη εποχή του χρόνου, όπως π.χ. ο παράκτιος τουρισμός πραγματοποιείται το καλοκαίρι ενώ ο χιονοδρομικός το χειμώνα κ.λ.π.
- (2) Παρόλο που κάποιες δραστηριότητες μπορούν να πραγματοποιηθούν όλες τις εποχές του χρόνου, στην τελική απόφαση του υποψήφιου τουρίστα, παίρνουν μέρος και άλλοι παράγοντες όπως είναι το κλίμα. Το καλοκαίρι το κλίμα είναι ευνοϊκότερο όσον αφορά ότι δεν υπάρχει βαρύς ρουχισμός, ενοχλητικές βροχές και χιονοπτώσεις που χαλάνε τη διάθεση, η περίπτωση να αρρωστήσει κανείς ελαχιστοποιείται κ.λ.π. και έτσι καταλήγει η εποχή αυτή να υπερτερεί του χειμώνα.
- (3) Επίσης, λόγω του ότι π.χ. η οικογένεια βρίσκεται σε απαρτία συνήθως κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, γιατί τότε κλείνουν τα σχολεία και δίνονται συνήθως οι άδειες διακοπών από τις επιχειρήσεις.
- (4) Και η παραδοσιακή νοοτροπία ότι οι διακοπές πρέπει να γίνονται το καλοκαίρι και όχι το χειμώνα αλλά σημαντικό ρόλο παίζει και το ότι οι διακοπές μπορεί να συνδυαστούν να πραγματοποιηθούν μαζί με φιλικές ή συγγενικές παρέες, που ως επί το πλείστον θα πάρουν κι αυτές τις άδειές τους το καλοκαίρι και όχι το χειμώνα.
(Αποστολόπουλος Ευθ. και συν.:1996)

Παρόλο που ο κλάδος του Τουρισμού προσφέρεται για δημόσιες ή ιδιωτικές επενδύσεις, η εποχικότητα είναι αυτή που παίζει το σημαντικότερο ρόλο καθώς επηρεάζει τη χρήση της γης, των κτιρίων και του εξοπλισμού, με αποτέλεσμα οι αναμενόμενες αποδόσεις να είναι χαμηλές. Έτσι, δικαιολογείται και ο δισταγμός πολλών επιχειρηματιών να «σκλαβώσουν» τα κεφάλαιά τους για μεγάλο χρονικό διάστημα σε μια τουριστική δραστηριότητα και γι' αυτό οι διάφορες Κυβερνήσεις προσφέρουν το δέλεαρ των επιδοτήσεων, των μακροπρόθεσμων δανείων και των φοροαπαλλαγών.

Όσον αφορά την επαγγελματική απασχόληση σε εποχικές εργασίες είναι κι αυτό ένα μειονέκτημα καθώς ο εργαζόμενος που απασχολείται στον τουρισμό έχει ένα αβέβαιο μέλλον και η εργασία που προσφέρει έχει τις πιο πολλές φορές ημερομηνία λήξης.

Στην εποχιακή εργασία αυτού του είδους κατευθύνονται είτε επαγγελματίες που είναι εις γνώση τους ότι η απασχόλησή τους θα είναι εποχιακή, είτε μια άλλη κατηγορία εργαζομένων όπως π.χ. οι φοιτητές κ.λ.π. που επιθυμούν να αποκτήσουν ένα πρόσθετο εισόδημα ή να συνδυάσουν τις οικονομικές απολαβές με τις διακοπές. Ειδικά σε περιόδους τουριστικής «αιχμής» το εργατικό προσωπικό ενισχύεται και από άτομα άλλων περιοχών, είτε της χώρας διαμονής ή ακόμη και ξένων. (Αποστολόπουλος Ευθ. και συν.:1996)

Τα κυριότερα προβλήματα που συνεπάγονται της εποχικότητας είναι:

- Η μείωση όσο γίνεται των απωλειών κερδών καθώς οι ξενοδοχειακές μονάδες κ.λ.π. δεν λειτουργούν κανονικά όλο το χρόνο.
- Η ύπαρξη ικανού ταμειακού αποθέματος για την κάλυψη των αναγκών ιδιαίτερα στις «νεκρές» περιόδους.
- Η διαδικασία ‘ ανοίγματος’ και ‘ κλεισίματος ‘ μιας επιχείρησης από περίοδο σε περίοδο.
- Η πραγματική κάλυψη των αναγκών σε εργατικό προσωπικό σε σχέση με την προσφορά των ατόμων που θα ήθελαν να εργαστούν εποχιακά σ’ αυτόν τον τομέα.
- Λόγω της μεγάλης αύξησης σε τουριστικές υπηρεσίες σε συγκεκριμένες εποχές του χρόνου (καλοκαίρι), οι τιμές των τουριστικών υπηρεσιών αυξάνονται ενώ μειώνεται η ποιότητά τους, καθώς οι τουριστικές επιχειρήσεις δεν μπορούν να ανταποκριθούν στην υπερβολική ζήτηση.
- Λόγω του μεγάλου αριθμού τουριστών σημειώνονται προβλήματα στην κυκλοφορία των οχημάτων και στα συγκοινωνιακά δίκτυα καθώς και μόλυνση του περιβάλλοντος. (Αποστολόπουλος Ευθ. και συν.:1996)

Η εποχικότητα είναι ένα ζήτημα που δεν μπορεί να λυθεί εντελώς, υπάρχουν όμως οι δυνατότητες ελαχιστοποίησής του μέσα από ένα ικανό σχέδιο marketing. Η κατάλληλη προώθηση του τουριστικού προϊόντος ειδικά στις μη περιόδους αιχμής πρέπει να υιοθετηθεί τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό φορέα ως το καταλληλότερο μέτρο αντιμετώπισης της εποχικότητας. Η κίνηση αυτή πρέπει να περιλαμβάνει διάφορα πακέτα τιμών που θα απευθύνονται και στα διάφορα τμήματα της αγοράς. Πάντα και παντού υπάρχουν υποψήφιοι τουρίστες που ενδιαφέρονται να απολαύσουν τις διακοπές τους ή να ψυχαγωγηθούν σε περιόδους ‘νεκρές’ όπου δεν υπάρχει συνωστισμός, που το ζήτημα των καιρικών αλλαγών λίγο τους ενδιαφέρει, που έχουν ειδικά ενδιαφέροντα (όπως αθλητισμός, επίσκεψη μοναστηριών και εκκλησιών, οικότουρισμός κ.λ.π.) ή ακόμη αναγκάζονται να ταξιδεύουν όλο το χρόνο λόγω του ότι πρέπει να παρακολουθήσουν ένα συνέδριο ή να κάνουν ένα επιχειρηματικό ταξίδι.

Στους παραπάνω υποψήφιους τουρίστες έρχονται να προστεθούν και οι τουρίστες τρίτης ηλικίας καθώς ο χρόνος που διαθέτουν είναι περισσότερος απ’ ότι οι εργαζόμενοι, με μειωμένο όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις, οικονομικό εισόδημα. Επίσης, υπάρχει η κατηγορία των πρόωρων συνταξιούχων, οι οποίοι απελευθερωμένοι πια από εργατικές δεσμεύσεις ή από τη φροντίδα των παιδιών, αναζητούν τουριστικούς προορισμούς καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου. Μια άλλη κατηγορία είναι και ο μαθητικός τουρισμός ο οποίος ως επί το πλείστον ολοκληρώνει τις εκπαιδευτικές ή ψυχαγωγικές του εκδρομές κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, δηλαδή το χειμώνα.

Εύλογη είναι επομένως η ρύθμιση των προσφερόμενων τουριστικών τιμών προς όφελος του πελάτη, καθώς σε μια νεκρή περίοδο οι τιμές είναι χαμηλότερες ή μπορεί να υπάρχει μια άλλη ειδική προσφορά ως δέλεαρ για την προσέλκυση πελατών.

Προκειμένου, τέλος, να καταπολεμηθεί όσο γίνεται περισσότερο το ζήτημα της εποχικότητας, είναι η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, η δημιουργία ελκυστικών πακέτων σε δελεαστικές τιμές, η διατήρηση ή αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος σε όλες τις εποχές του χρόνου και η ανάπτυξη και προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. (Αποστολόπουλος Ευθ. και συν.:1996)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

2.1 ΤΟ ΚΡΑΧ ΤΟΥ 2008

Από τη δεκαετία 1930 και μετά, κάθε φορά που ο κόσμος έφθανε στο χείλος της οικονομικής καταστροφής οι αρμόδιες Αρχές επενέβαιναν για να τον σώσουν. Στις 15 Σεπτεμβρίου του 2008 επετράπη στη Lehman Brothers να καταρρεύσει. Μέσα σε λίγες ημέρες, το σύνολο του χρηματοπιστωτικού συστήματος υπέστη το αντίστοιχο της καρδιακής ανακοπής και χρειάστηκε να τεθεί σε μηχανική υποστήριξη. Οι επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομία ήταν ανάλογη της κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης, παρ' ότι το εύρος των επιπτώσεων δεν έχει γίνει ακόμη αισθητό. (Κρούγκμαν Π., 2009)

2.2 ΠΩΣ ΗΡΘΕ Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ

Το 2008 η Lehman Brothers άρχισε να συσσωρεύει ζημιές από την κρίση των στεγαστικών δανείων. Παρουσίασε απώλειες 2,8 δις. δολλαρίων το δεύτερο τρίμηνο και αναγκάστηκε να πουλήσει ενεργητικό 6 δις. δολλαρίων.

Το α' εξάμηνο η μετοχή της είχε υποχωρήσει 73%. Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια της ελεγχόμενης από το κορεατικό δημόσιο τράπεζας Korea Development Bank να αγοράσει στα τέλη Αυγούστου του 2008 την Lehman, η αντίστροφη μέτρηση είχε αρχίσει. Στις 9 η μετοχή κρίσης χάνει 45% σε μια μέρα, στα 7,79 δολάρια.

Την επομένη η Lehman ανακοίνωσε ζημιές 3,9 δις. δολλαρίων, με τον τίτλο να υποχωρεί ξανά 7%. Στις 11 Σεπτεμβρίου έπεσε 40%. Το Σάββατο 13 Σεπτεμβρίου ο τότε πρόεδρος της Federal Reserve της Νέας Υόρκης και νυν υπουργός Οικονομικών Τίμοθι Γκάιτνερ συγκαλεί σύσκεψη με στόχο τη σωτηρία της. Λίγες ημέρες πριν είχε προηγηθεί η κρατικοποίηση της Fannie Mae, της μεγαλύτερης εταιρείας εγγυήσεων των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ. Τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου έσκασε η «βόμβα». Η Lehman Brothers καταθέτει αίτηση πτώχευσης, υπό το βάρος χρεών 768 δις. δολαρίων έναντι ενεργητικού 639 δις. δολαρίων. Η μετοχή της υποχωρούσε πάνω από 90%, ενώ ο δείκτης Dow Jones έχανε 500 μονάδες καταγράφοντας τη μεγαλύτερη ημερήσια πτώση από την αποφράδα 11^η Σεπτεμβρίου του 2001. (Λίτσης Μ., 2009)

2.3 ΤΑ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008

Η οικονομική κρίση του 2007-2009 ξεκίνησε τον Ιούλιο του 2007 όταν η απώλεια της εμπιστοσύνης των επενδυτών στην αξία των υποθηκευμένων δανείων στις ΗΠΑ, οδήγησε σε μια κρίση ρευστότητας και αυτή με τη σειρά της σε σημαντική εισροή κεφαλαίων στις χρηματοπιστωτικές αγορές από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών, την Τράπεζα της Αγγλίας και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Το Σεπτέμβριο του 2008, η εμφάνιση της κρίσης έγινε φανερή σε όλες τις χρηματιστηριακές αγορές παγκοσμίως με την είσοδό τους σε μια περίοδο υψηλής μεταβλητότητας. Αυτό συνέβη και σε ένα σημαντικό αριθμό τραπεζών, δανειστών ενυπόθηκων δανείων και ασφαλιστικών εταιρειών.

Αν και αναφέρεται συχνά πως η κατάρρευση της αγοράς στέγης έχει προκαλέσει την κρίση, το χρηματοπιστωτικό σύστημα ήταν ήδη ευάλωτο λόγω των περίπλοκων και εξαιρετικά μοχλευμένων χρηματοπιστωτικών συμβάσεων και πράξεων στα πλαίσια μιας ευρύτερης αμερικανικής νομισματικής πολιτικής, καθιστώντας το κόστος της πίστωσης αμελητέο, ενθαρρύνοντας, επομένως, υψηλά επίπεδα μόχλευσης, και γενικά έναν υπερτροφικό χρηματοπιστωτικό τομέα.

Το 2008, μια σειρά από πτωχεύσεις τραπεζικών και ασφαλιστικών εταιριών αποτέλεσε το έναυσμα για την οικονομική κρίση που ουσιαστικά έβαλε φρένο στις παγκόσμιες πιστωτικές αγορές με αποτέλεσμα σήμερα να απαιτείται πρωτοφανής κυβερνητική παρέμβαση. Οι εταιρείες χορήγησης ενυπόθηκων δανείων Fannie Mae και Freddie Mac τέθηκαν υπό κυβερνητική επιτήρηση, ενώ η Lehman Brothers κήρυξε πτώχευση μη μπορώντας να βρει αγοραστή. Η Bank of America συμφώνησε να αγοράσει τη Merrill Lynch και η American International Group σώθηκε χάρη στην εισφορά κεφαλαίου \$ 85 δισεκατομμύρια από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Αμέσως μετά, η JP Morgan Chase συμφώνησε να αγοράσει τα στοιχεία ενεργητικού της Washington Mutual. Στην πραγματικότητα, από τις 17 Σεπτεμβρίου 2008 μέχρι την τρέχουσα περίοδο, περισσότερες επιχειρήσεις έχουν καταθέσει αίτηση πτώχευσης στις ΗΠΑ, από ό, τι σε όλο το 2007. Οι πτωχεύσεις αυτές προκάλεσαν κρίση εμπιστοσύνης γεγονός που έκανε τις τράπεζες να διστάζουν να δανείζουν χρήματα μεταξύ τους, αλλά και σε οποιονδήποτε άλλο.

Η κρίση βέβαια έχει τις ρίζες της στην αγορά ακινήτων και στην κρίση του ενυπόθηκου δανεισμού. Οι τιμές των εμπορικών ακινήτων και κατοικιών αυξάνονταν συνεχώς για όλη τη δεκαετία του 1990. Οι αυξήσεις στις τιμές κατοικιών συνέπεσαν με την περίοδο κατά την οποία η αμερικανική κυβέρνηση προωθούσε την πολιτική της απελευθέρωσης της τραπεζικής αγοράς, αλλά και με την αδυναμία των αγοραστών να αποκτήσουν κατοικία χωρίς στεγαστικό δάνειο.

Εξάλλου, βοήθησε και η κοινή γραμμή μεταξύ των παραδοσιακών επενδυτικών τραπεζών και των χορηγών ενυπόθηκων δανείων. Τα κτηματομεσιτικό δάνεια είχαν εξαπλωθεί σε όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα με τη μορφή των CDOs (Credit Default Options) και άλλων σύνθετων παραγώγων, προκειμένου να διασπαρεί ο κίνδυνος. Ωστόσο, όταν οι αξίες των σπιτιών σταμάτησαν να αυξάνουν και οι ιδιοκτήτες δεν μπορούσαν να είναι ενήμεροι στις πληρωμές τους, οι τράπεζες αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν τεράστια ποσά ανείσπρακτων οφειλών.

Η πρόσφατη αστάθεια της αγοράς οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, μεταξύ αυτών και η δραματική αλλαγή στην ικανότητά της να δημιουργεί νέες γραμμές πίστωσης, λόγω του ότι “ στέρεψε” η ροή του χρήματος, και της νέας επιβράδυνσης της οικονομικής ανάπτυξης. Εξαιτίας αυτής της άσχημης κατάστασης τα άτομα και οι επιχειρήσεις έχασαν τα περιουσιακά τους στοιχεία και πάγια στοιχεία του ενεργητικού τους, που η αξία τους είχε πέσει κατακόρυφα, και περιήλθαν στην κυριότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τα οποία όμως και δεν μπόρεσαν με αυτόν τον τρόπο να εξασφαλίσουν την αποπληρωμή των δανείων. Αυτό απορρόφησε τα μετρητά των αποθεματικών τους και μείωσε την πιστωτική δραστηριότητά τους και την ικανότητά της να προσφέρει νέα δάνεια.

Υπήρχαν και άλλοι παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των φθηνών πιστώσεων, που καθιστούσαν πολύ εύκολο για τους ανθρώπους να αγοράζουν σπίτια ή να κάνουν άλλες επενδύσεις που βασίζονται σε καθαρή κερδοσκοπία. Οι φθηνές πιστώσεις δημιουργούν περισσότερα χρήματα στο σύστημα και οι καταναλωτές επιθυμούν να δαπανήσουν τα χρήματα αυτά. Δυστυχώς, ο κόσμος ήθελε να αγοράσει το ίδιο πράγμα, το οποίο προκάλεσε την αύξηση της ζήτησης και του πληθωρισμού. Το μετοχικό κεφάλαιο εταιρειών μοχλευμένων με δισεκατομμύρια δολάρια χρέους, ήταν αρκετό για την εξαγορά εταιρειών και δημιούργησε εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια σε πλούτο από απλό χαρτί, αλλά δεν δημιούργησε καμία αξία.

Ο παράγοντας της απληστίας έπαιξε σημαντικό ρόλο. Το οικοδόμημα της αμερικανικής οικονομίας είναι χτισμένο στην πίστωση. Η πίστωση είναι ένα σπουδαίο εργαλείο όταν χρησιμοποιείται με σύνεση. Για παράδειγμα, η πίστωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την έναρξη ή την επέκταση μιας επιχείρησης, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την αγορά των μεγάλων αξίας αγαθών, όπως αυτοκίνητα ή σπίτια. Και πάλι, δημιουργούνται περισσότερες θέσεις εργασίας μέσω της ικανοποίησης των αναγκών των ανθρώπων. Αλλά κατά την τελευταία δεκαετία, η κατεύθυνση των πιστώσεων ήταν ανεξέλεγκτη στις ΗΠΑ. Μεσίτες στεγαστικών δανείων, ενεργούσαν μόνο ως μεσάζοντες, που καθόριζαν ποιος θα πάρει δάνεια, και στη συνέχεια μεταβίβαζαν την ευθύνη για τα δάνεια αυτά σε άλλους, με τη μορφή των ενυπόθηκων χρεογράφων που υποστηρίζονται σε στοιχεία ενεργητικού. Εξαιρετικά ριψοκίνδυνες υποθήκες κατέστησαν κοινός τόπος και η τακτική των μεσιτών, αφού έχουν εγκριθεί τα δάνεια αυτά, ήταν να απαλλάσσονται της ευθύνης από τις “ συσκευασίες” αυτών των επισφαλών ενυπόθηκων, δανείων με άλλες υποθήκες και τη διάθεσή τους στη χρηματιστηριακή αγορά ως “ επενδύσεις”.

Χιλιάδες άνθρωποι που είχαν μεταναστεύσει στις ΗΠΑ έλαβαν δάνεια μεγαλύτερα από αυτά που θα μπορούσαν να αποπληρώσουν, με σκοπό το κέρδος από την πώλησή τους ή την αναχρηματοδότηση αργότερα με χαμηλότερο επιτόκιο και με μεγαλύτερη κεφαλαιοποίηση στην πατρίδα τους – η οποία θα λειτουργούσε ως μοχλός για την αγορά άλλων σπιτιών για επένδυση.

Πολλοί άνθρωποι έγιναν γρήγορα πλούσιοι και ήθελαν περισσότερα. Όμως πολλά από αυτά τα ενυπόθηκα δάνεια χαρακτηρίζονταν ως ωρολογιακές βόμβες και με την έκρηξή τους η αγορά κατοικίας κατέρρευσε.

Η πτώση πλέον στη στεγαστική δραστηριότητα προκαλεί μια αλυσιδωτή αντίδραση στην οικονομία. Οι ιδιώτες και οι επενδυτές δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα σπίτια τους για γρήγορο κέρδος και έτσι τα επιτόκια ενυπόθηκων δανείων προσαρμόζονται σε πολύ υψηλά επίπεδα και οι υποθήκες δεν είναι πλέον προσιτές για πολλούς ιδιοκτήτες ακινήτων, καθώς χιλιάδες υποθήκες είναι αθετημένες.

Αυτό προκάλεσε μεγάλες απώλειες σε τίτλους που εξασφαλίζονται με υποθήκη και σε πολλές τράπεζες και επιχειρήσεις επενδύσεων άρχισε η αιμορραγία κεφαλαίων. Αυτό επίσης προκάλεσε υπερπροσφορά κατοικιών στην αγορά, η οποία συμπίεσε τις τιμές κατοικίας και επιβραδύνθηκε η ανάπτυξη της οικοδομικής δραστηριότητας, αφήνοντας χιλιάδες εργαζόμενους στον οικοδομικό τομέα άνεργους. Η καθίζηση των τιμών των κατοικιών προκαλεί περαιτέρω επιπλοκές όπως έγιναν με πολλές κατοικίες οι οποίες αξίζουν πολύ λιγότερο από την αξία της υποθήκης και ορισμένοι ιδιοκτήτες επέλεξε απλώς να στραφούν σε φυγή αντί να πληρώσουν την υποθήκη.

Αυτές οι τεράστιες απώλειες ανάγκασαν πολλές τράπεζες να αυξήσουν τις απαιτήσεις τους για τη χορήγηση δανείων, αλλά ήταν ήδη πολύ αργά για πολλές από αυτές καθώς η ζημιά είχε ήδη γίνει. Πολλές τράπεζες και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα συγχωνεύθηκαν με άλλα ή εξαγοράστηκαν. Άλλοι είχαν την τύχη να κρατικοποιηθούν, και εξακολουθούν να λειτουργούν.

Πολλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα γέμισαν με τους τίτλους που εξασφαλίζονται με υποθήκες και δεν μπορούν πλέον να χορηγήσουν νέα πίστωση. Δυστυχώς, τα δάνεια των τραπεζών παραμένουν στην επιχείρηση. Εάν τα τρέχοντα δάνεια δεν εμφανίζουν μια θετική ταμειακή ροή, δεν μπορούν να λάβουν νέα δάνεια οι ιδιώτες και οι επιχειρήσεις, και το χρηματοδοτικό ίδρυμα χάνει την αξιοπιστία του – όπως είδαμε πρόσφατα με την πτώση της Washington Mutual και άλλα χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Γενικά, η πίστωση και από μόνη της δεν είναι κακό πράγμα, αφού προωθεί την ανάπτυξη και την απασχόληση. Η κακή χρήση των πιστώσεων, ωστόσο, μπορεί να είναι καταστροφική, το οποίο βλέπουμε σήμερα. (Crescenzi A., 2008)

2.4 ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΙΣ Η.Π.Α.

Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων είναι μια συνεχής οικονομική κρίση που προκλήθηκε από τη σημαντική αύξηση των καθυστερήσεων ενυπόθηκων δανείων στις Ηνωμένες Πολιτείες, με σημαντικές αρνητικές συνέπειες για τις τράπεζες και τις χρηματοπιστωτικές αγορές σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η κρίση έγινε εμφανής κατά το 2007 και εξέθεσε τις εκτεταμένες αδυναμίες του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Περίπου το 80% των αμερικανικών ενυπόθηκων δανείων που εκδίδονταν τα τελευταία χρόνια στους κατώτερης ποιότητας δανειολήπτες, ήταν μεταβαλλόμενου επιτοκίου. Όταν οι τιμές των κατοικιών των ΗΠΑ άρχισαν να υποχωρούν το 2006-07, η αναχρηματοδότηση έγινε πιο δύσκολη και το μεταβαλλόμενο επιτόκιο των στεγαστικών δανείων άρχισε να επανέρχεται σε υψηλότερα ποσοστά.

Τίτλοι που υποστηρίζονταν από κατώτερης ποιότητας στεγαστικά δάνεια, έχασαν την αξία τους. Το αποτέλεσμα ήταν μια μεγάλη μείωση του κεφαλαίου πολλών τραπεζών και η κυβέρνηση των ΗΠΑ προέβη σε επιχορήγηση των επιχειρήσεων, και ενίσχυση της πίστωσης. Η οικονομική κρίση, μέσω της Wall Street πυροδότησε τεράστιες απώλειες στις μεγάλες τράπεζες.

Η συσσώρευση των ζημιών των ενυπόθηκων χρεογράφων έχει επηρεάσει άλλα σύνθετα χρεόγραφα και έχει κάνει ακόμη πιο βαθιά την κρίση σε όλο τον κόσμο. Τράπεζες στη Νέα Υόρκη, το Λονδίνο και Ζυρίχη προσπαθούν να μειώσουν την έκθεσή τους σε αυτές τις κινητές αξίες, αλλά η στεγανή φύση της αγοράς στην οποία γίνονται συναλλαγές μεταξύ των τραπεζών φαίνεται να έχει τρομάξει τους αγοραστές κατά το τρέχον αβέβαιο κλίμα. Το πρόβλημα της εξάπλωσης των επισφαλών δανείων στις τράπεζες έχει μεταφερθεί σήμερα στις πιστωτικές αγορές και έχει γίνει ένας φαύλος κύκλος.

Η πιστωτική συμπίεση ξεκίνησε από μια απότομη αύξηση των ενυπόθηκων επισφαλών δανείων, δηλαδή των στεγαστικών δανείων που χορηγούνται σε Αμερικανούς με κακή πίστη, λόγω του ότι οι τράπεζες είχαν μεταπουλήσει αυτά τα δάνεια σε άλλα φορείς. Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν η Bear Stearns, μια μεγάλη αμερικανική επενδυτική τράπεζα, δήλωσε ότι είχε λάβει δάνειο έκτακτης ανάγκης από την Federal Reserve Bank of New York μέσω της αντίπαλης τράπεζας J.P. Morgan Chase. Ο διευθύνων της σύμβουλος δήλωσε ότι η ρευστότητα της τράπεζας είχε επιδεινωθεί σε μόλις 24 ώρες, καθώς προσπάθησε να ανακόψει τις απώλειες που συνδέονται με τους τίτλους που εξασφαλίζονται με υποθήκη.

Έτσι άρχισαν για πρώτη φορά να εμφανίζονται ρωγμές στις πιστωτικές αγορές, στα μέσα του 2007, όταν οι χρηματοδοτικές εταιρείες αποκάλυψαν ότι άρχισαν να μειώνουν την αξία των χαρτοφυλακίων σε υποθηκευμένα δάνεια στις ΗΠΑ λόγω της πτώσης της αγοράς κατοικίας. Οι απώλειες που προέκυψαν ανάγκασαν ορισμένες από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Αμερικής να περιορίσουν το δανεισμό. Το χρέος που μετατράπηκε σε τοξικά χρεόγραφα οδήγησε σε περαιτέρω μείωση του δανεισμού.

Η συμπίεση της ρευστότητας έχει ενισχυθεί κατά τους τελευταίους μήνες, καθώς οι επιχειρήσεις του ιδιωτικού μετοχικού κεφαλαίου και των αμοιβαίων κεφαλαίων υψηλού κινδύνου, οι οποίες είχαν δανειστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, προσπάθησαν να πουλήσουν τις επενδύσεις, σε νέους αγοραστές.

Η θυγατρική της Carlyle Group, μια γιγαντιαία αμερικανική εταιρεία επενδύσεων, με καθυστερημένα δάνεια σχεδόν 17 δισ. δολάρια, και με τη διαχείριση πολλών μικρών αμοιβαίων κεφαλαίων υψηλού κινδύνου, οδηγήθηκε στην κατάρρευση. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους και η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ με την υποστήριξη διαφόρων μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης των επιτοκίων, επιδίωξαν τη σταθεροποίηση, ώστε να διευκολυνθεί η κρίσιμη πιστωτική κατάσταση, αλλά αυτά δεν είχαν αποτέλεσμα.

Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC), κάλεσε τις τράπεζες και τους οργανισμούς αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των επιχειρήσεων και των ενυπόθηκων δανείων, να αναθεωρήσουν τις πρακτικές τους.

Η επιτροπή ενέκρινε μια σειρά συστάσεων που αποσκοπούν στην ενίσχυση της διαφάνειας των επιχειρήσεων και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στην κλυδωνιζόμενη Αμερική και στις χρηματοοικονομικές αγορές. Η εντατικοποίηση της πιστωτικής αναταραχής απειλεί κάποια δημόσια έργα και καθιστά δυσκολότερο για τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες να λάβουν δάνεια. Αν οι αμερικανικές πολιτείες δεν μπορούν να πουλήσουν δημόσια ομόλογα σε επενδυτές αυτό θα μπορούσε να απειλήσει τα σχέδια για την κατασκευή νέων δρόμων, σχολείων, αεροδρομίων και άλλων δημοσίων έργων. Η πολιτεία του Michigan έχει προσωρινά αναστείλει το πρόγραμμα φοιτητικών δανείων λόγω της τρέχουσας και πρωτοφανούς εξάρθρωσης των κεφαλαιαγορών. Βετεράνοι διαχειριστές κεφαλαίων τονίζουν πως η κλιμάκωση της πιστωτικής κρίσης είναι μια από τις χειρότερες που έχει παρατηρηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες και θα μπορούσε να ωθήσει την οικονομία σε ύφεση.

Διάφοροι αναλυτές υποστηρίζουν ότι είναι πιθανό η οικονομική ανάπτυξη να ανακάμψει κατά το τρίτο τρίμηνο λόγω του πακέτου οικονομικών κινήτρων 168 δισεκατομμυρίων δολαρίων της κυβέρνησης, αλλά συνιστούν στους καταναλωτές να διατηρήσουν τις δαπάνες τους σε χαμηλά επίπεδα, καθώς η αγορά μπορεί να παραμείνει για περισσότερο καιρό από ότι αναμένεται σε αυτήν την κατάσταση.

Ο αμερικανικός χρηματοπιστωτικός κλάδος εμφανίζει πολλά σημάδια κινδύνου από την κρίσιμη πιστωτική συγκυρία, που πλήττουν και τις παγκόσμιες χρηματαγορές και σύμφωνα με μεγάλη τράπεζα ενυπόθηκων δανείων, οι όροι δανεισμού είναι οι χειρότεροι από τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930.

Ηγετικές λογιστικές εταιρείες αποκαλύπτουν τεράστιες απώλειες κατά την πώληση ενυπόθηκων χρεογράφων, και πολλές από αυτές εξετάζουν την επιλογή να σταματήσουν να δραστηριοποιούνται σε νέα δάνεια. Η υποβολή εκθέσεων με τριμηνιαία απώλεια εκατομμυρίων δολαρίων δείχνει ότι αγορά βρίσκεται στη διάρκεια της πιο σοβαρής διαταραχής που έχει διαπιστωθεί εδώ και χρόνια.

Η Federal Reserve προσπάθησε να ενισχύσει την αγορά με ένεση ρευστότητας 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων στο τραπεζικό σύστημα και έτσι μειώθηκαν προσωρινά οι απώλειες των χρηματιστηριακών αγορών. Ο οργανισμός διαβάθμισης της πιστοληπτικής ικανότητας Standard & Poor, προβλέπει επιδείνωση για τις επενδυτικές τράπεζες, οι οποίες θα μπορούσε να δουν το τραπεζικό και εμπορικό τους κέρδος να μειώνεται έως και κατά 70%. Σε ένα σημείωμα της έρευνας της S & P αποδεικνύεται ότι η πρόβλεψη εσόδων για τα ιδρύματα της Wall Street θα μπορούσε είναι μέχρι και κατά 47% χειρότερη από την πτώση του 31% κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1998, όταν οι αγορές που είχαν πληγεί από την οικονομική κατάρρευση στην Ασία και την υποτίμηση νομίσματος από τη Ρωσία.

Υπάρχει ένα κοινός παρονομαστής μεταξύ των δύο περιπτώσεων. Η πηγή του προβλήματος έχει μετατοπιστεί στις αναδυόμενες αγορές με την πιο ανεπτυγμένη οικονομία. Ένα αυστραλιανό ασφαλιστικό ταμείο έχει χάσει το 80% της αξίας του κατά τη διάρκεια του των αναταράξεων της αγοράς.

Η δύναμη των αμοιβαίων κεφαλαίων υψηλού κινδύνου στις παγκόσμιες αγορές υπογραμμίστηκε από μια μελέτη που δείχνει ότι είναι υπεύθυνες για το 30% όλων των εμπορικών ομολόγων στις ΗΠΑ – διπλάσιο μερίδιο από ότι πριν από ένα χρόνο. Τα αμοιβαία κεφάλαια σταθερού εισοδήματος δεν είναι πλέον σημαντικό μέρος της αγοράς.

(Robinson J., 2009)

2.5 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Κατά την κρίση του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών της δεκαετίας του ογδόντα, η ευθύνη αυτή μεταφέρθηκε στο δανειολήπτες, οι οποίοι είχαν δανειστεί απερίσκεπτα και είχαν χρησιμοποιήσει τα δανειακά κεφάλαια ανεπαρκώς. Αλλά τώρα, όταν ο κύριος δανειολήπτης είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες, η ευθύνη δεν βρίσκεται στους δανειολήπτες αλλά στις χώρες που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά αποταμίευσης, και ιδιαίτερα την Κίνα. Προβάλλεται το επιχείρημα ότι η Κίνα δεν θα έπρεπε να έχει τόσο υψηλά πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, φθάνοντας το 11% του ΑΕΠ το 2007. Εδώ πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η Κίνα, ενώ ήταν ο μεγαλύτερος εξαγωγέας των κεφαλαίων το 2007, αυτές αποτελούσαν μόλις το 21,4% του συνολικού κεφαλαίου των εξαγωγών.

Υπήρχαν πολλοί άλλοι εξαγωγείς κεφαλαίου, ιδίως η Ιαπωνία, επί μακρό χρονικό διάστημα, η Γερμανία και από το 2003 οι χώρες εξαγωγείς πετρελαίου. Μια προσεκτική μελέτη θα μπορούσε να υποδηλώνει ότι η Κίνα θα ήταν συνετό να αυξήσει την εγχώρια κατανάλωση. Από την άλλη πλευρά, είναι εύλογο για μια ταχέως αναπτυσσόμενη μεγάλη χώρα όπως η Κίνα να κατευθύνει τις επενδύσεις της προσωρινά με τη μορφή αποταμίευσης στο εξωτερικό. Είναι η ευθύνη των διαφόρων επιχειρήσεων στη διεθνή αγορά κεφαλαίων, ιδίως τραπεζών, στο ενδιάμεσο των ροών κεφαλαίων από τους δανειστές στους δανειολήπτες να είναι όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικές. Πάντα θα υπάρχουν οι αποταμιευτές που θέλουν να δώσουν και άλλοι που θέλουν να δανειστούν, είτε εντός μιας χώρας ή εκτός συνόρων.

Αυτή είναι μια μορφή του διαχρονικού εμπορίου και υπάρχουν δυνητικά οφέλη από αυτές τις συναλλαγές, στα πλαίσια του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών.

Θα πρέπει επίσης να μην ξεχνάμε ότι στις χώρες με ταχεία γήρανση του πληθυσμού (κυρίως στην Ιαπωνία και τη Γερμανία) είναι πολύ πιθανό, με μια επιμελώς ορθολογική διαχείριση, να έχουν ένα υψηλό επίπεδο αποταμίευσης σε σχέση με το εισόδημα, για ορισμένα χρονικά διαστήματα. Επομένως, ενδέχεται να έχουν πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Μπορούμε να περιμένουμε πάντα περιόδους όπου ορισμένες χώρες έχουν υψηλά επίπεδα αποταμίευσης, ίσως προσωρινά, ενώ άλλες έχουν ανάπτυξη των επενδύσεων που οδηγούν σε ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Ένα σχέδιο θα πρέπει να εφαρμοστεί στο διεθνές οικονομικό σύστημα, ώστε να μπορούν να υπάρχουν παγκόσμιες ανισορροπίες, συνήθως παροδικά, αλλά χωρίς κρίσεις. Υπάρχουν σημαντικά παραδείγματα του δέκατου ένατου και των αρχών του εικοστού αιώνα, όταν υπήρχαν σημαντικές τέτοιες ανισορροπίες.

Αλλά είναι βέβαιο ότι το επιθυμητό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε διάφορες χώρες προέρχεται από τη χρησιμοποίηση των κεφαλαίων για επενδύσεις και όχι για κατανάλωση, εκτός από τη περίοδο πολέμων και περιβαλλοντικών καταστροφών. Οι συνέπειες και οι ελλείψεις σε αυτή την πρόσφατη κρίση δεν σχετίζονται τελικά με τους δανειστές ή δανειολήπτες αλλά με τους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. (Γκαργκάνας Ν., 2008)

2.6 ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Έμμεσες και περιορισμένες ήταν οι επιδράσεις των αναταράξεων στις διεθνείς πιστωτικές αγορές επί της ελληνικής αγοράς, σύμφωνα με τα όσα δήλωσε ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, κ. Νικόλαος Γκαργκάνας, στο πλαίσιο ομιλίας του στο Ελληνο-Αμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο: (Γκαργκάνας Ν., 2008)

«Οι επιδράσεις των αναταράξεων στις διεθνείς πιστωτικές αγορές το 2008 ήταν ήπιας μορφής, κυρίως επειδή οι ελληνικές τράπεζες έχουν εστιάσει τις προσπάθειες τους αφενός στον εγχώριο δανεισμό και αφετέρου στην επέκταση των δραστηριοτήτων τους σε γειτονικές οικονομίες που παρουσιάζουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης (με εξαίρεση το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο). Επομένως, οι δυσμενείς επιδράσεις στις ελληνικές τράπεζες από τις εξελίξεις στις διεθνείς αγορές είχαν μέχρι το 2008 περιοριστεί σε μια αύξηση του κόστους δανειακών πόρων με ελαφρά μειωτική επίδραση στη κερδοφορία τους, καθώς και σε ζημίες λόγω αποτίμησης (valuation losses) που αντανακλούν τη γενική μείωση των τιμών των δομημένων προϊόντων, οι οποίες επίσης έχουν μικρή μειωτική επίδραση στη συνολική ετήσια κερδοφορία τους.

Το ενδεχόμενο αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη για οικονομικές πολιτικές που στοχεύουν στη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών και διαρθρωτικών αδυναμιών, ώστε η οικονομία μας να είναι σε καλύτερη θέση να αντιμετωπίσει μια επιδείνωση του εξωτερικού οικονομικού περιβάλλοντός της. Επίσης, είναι αναγκαίο οι ελληνικές τράπεζες να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας του χαρτοφυλακίου τους και την επαρκή κάλυψη των πιστωτικών και άλλων κινδύνων που ενδεχομένως θα αντιμετωπίσουν, περιλαμβανομένων εκείνων που απορρέουν τόσο από τις παραδοσιακές δραστηριότητες τους στην εγχώρια αγορά όσο και από την επέκτασή τους στις αναδύομενες οικονομίες της Ν.Α. Ευρώπης».

Όσον αφορά στη ζώνη του ευρώ και την Ελλάδα, ορισμένοι παράγοντες θα τείνουν να μετριάσουν ενδεχόμενες δυσμενείς επιπτώσεις για το τραπεζικό σύστημα και, επομένως, για την οικονομική δραστηριότητα. Καταρχήν, οι προοπτικές για την οικονομική δραστηριότητα παραμένουν βασικά ευνοϊκές. Επίσης, οι ισολογισμοί των επιχειρήσεων και νοικοκυριών είναι βασικά υγιείς, ενώ το τραπεζικό σύστημα ως σύνολο έχει ικανοποιητική κεφαλαιακή επάρκεια. Βέβαια, δεν υπάρχει περιθώριο για επανάπαυση σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από απρόβλεπτες μεταβολές συνθηκών. Επομένως, οι τράπεζες θα πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειές τους ώστε να διαχειριστούν αποτελεσματικά τους οποιουσδήποτε μελλοντικούς κινδύνους. Συγχρόνως, εντείνονται οι προσπάθειες, τόσο από τις εποπτικές αρχές όσο και από τους πιστωτικούς οργανισμούς, για την διόρθωση των αδυναμιών του πιστωτικού συστήματος που οδήγησαν στις πρόσφατες αναταράξεις και για την αποκατάσταση του κλίματος εμπιστοσύνης.

Βέβαια, έμπειρα στελέχη της αγοράς υποστηρίζουν ότι οι εγχώριες τράπεζες μπορεί να μην μπήκαν στον πειρασμό να επενδύσουν στα «subprime δάνεια» (με εξαίρεση το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο) εντούτοις ο αντίκτυπος και οι επιπτώσεις από την παγκόσμια κρίση ήδη πλήττουν και την ελληνική οικονομία. Στις διεθνείς αγορές υπάρχει έλλειψη ρευστότητας ενώ η απότομη άνοδος των διατραπεζικών επιτοκίων -που έχουν φτάσει σε πρωτοφανή επίπεδα- βάζουν φωτιά στο κόστος δανεισμού και σφίγγουν κι άλλο τη θηλιά για επιχειρήσεις και ιδιώτες. (Capital, 2008)

Επίσης, οι συνέπειες της πιστωτικής κρίσης ειδικά για την ελληνικά αγορά είναι ότι σημειώθηκε αύξηση του κόστους του χρήματος στην Ευρωπαϊκή Διατραπεζική Αγορά και των ορίων spreads, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι επενδύσεις, η ρευστότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος και των δανείων και να περιορίζεται η καταναλωτική και στεγαστική πίστη.

Εξάλλου, μειώνονται οι εξαγωγές και τα έσοδα από τον τουρισμό, καθώς και οι εισπράξεις από το διεθνές εμπόριο και τη ναυτιλία. Επίσης η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας στις Βαλκανικές και τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης ενέχει τον κίνδυνο μη είσπραξης των οφειλών που προέρχονται από δάνεια που έχουν συναφθεί με επιχειρήσεις και φορείς των χωρών αυτών.

Αποτέλεσμα βέβαια όλων αυτών είναι η οικονομική επιβράδυνση και η είσοδος της οικονομίας σε περίοδο ύφεσης, δείκτης των οποίων αποτελεί η δραματική μείωση του ΑΕΠ. (Τραυλός Ν., 2008)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

3.1 Η ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Πολύ πριν ακόμα ξεσπάσει η παγκόσμια οικονομική κρίση, ο ελληνικός τουρισμός είχε ήδη έντονα σημεία παθογένειας με σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα που σταδιακά τον οδηγούσαν σε απώλεια του ανταγωνιστικού του πλεονεκτήματος από άποψη σχέσης αξίας-τιμής (value for money), συγκριτικά με τους νέους ανταγωνιστές στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου που, για το ίδιο μαζικό παραθεριστικό (κατά συνέπεια, εποχικό) τουριστικό προϊόν, έχουν πολύ χαμηλότερο κόστος παραγωγής και πολύ χαμηλότερη τιμή.

Εμφανή συμπτώματα αυτής της παθογένειας είναι η συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου, η μείωση της διαπραγματευτικής μας ικανότητας - που εκδηλώνεται με φαινόμενα όπως οι στάσιμες ή μειούμενες τιμές - η αυξανόμενη τάση για συμβόλαια “all inclusive”, αλλά και η σταθερή υποβάθμιση του οικονομικού και κοινωνικού προφίλ του μέσου τουρίστα.

Δυστυχώς, τόσο οι αναπτυγμένες παραδοσιακές χώρες προέλευσης του ελληνικού τουρισμού (Γερμανοί και Βρετανοί αποτελούν το ήμισυ περίπου των τουριστικών μας αφίξεων), όσο και οι αναδυόμενες αγορές, βρίσκονται στο επίκεντρο της οικονομικής κρίσης με διογκούμενη ανεργία, συρρίκνωση εισοδημάτων και πολύ υψηλό δείκτη ανασφάλειας και αβεβαιότητας των κατοίκων τους.

Ένα πρόσθετο πρόβλημα είναι η υποτίμηση των νομισμάτων πολλών από τις χώρες-μέλη της Ε.Ε., εκτός Ευρωζώνης και της Ανατολικής Ευρώπης καθώς και των ανταγωνιστών μας στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτό κάνει ακριβό το τουριστικό μας προϊόν για τους πελάτες μας απ' αυτές τις χώρες και φθηνότερο το προϊόν των ανταγωνιστών μας. Αρκετοί τουριστικοί πράκτορες απ' αυτές τις χώρες αδυνατούν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους έναντι ημών για το 2008 λόγω του ακριβού πλέον γι' αυτούς Ευρώ.

Ένας άλλος παράγων που οφείλουμε να λάβουμε υπόψη είναι ότι η ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών παρουσιάζει εξαιρετικά μεγάλη εισοδηματική ελαστικότητα και οι δαπάνες για τουριστικές υπηρεσίες δεν αποτελούν την πρώτη προτεραιότητα διάθεσης του 'διακριτικού' (discretionary) εισοδήματος, είναι δε περίπου αυτονόητο ότι η ελαστικότητα της ζήτησης για διακοπές και ψυχαγωγία αυξάνεται όσο χαμηλότερα είναι τα εισοδήματα του νοικοκυριού.

Κοντολογίς, η πλούσια, οικονομικά ανεξάρτητη οικογένεια, ακόμα και σε ημέρες κρίσης, πιθανότατα δεν θα στερηθεί τις διακοπές της σε εγκαταστάσεις πολυτελείας.

Η φτωχή οικογένεια, πιθανότατα, θα τις αναβάλει ή θα μειώσει τη διάρκεια και τη δαπάνη της. Αυτό ισχύει, παρά το γεγονός ότι, τα τελευταία χρόνια, η ανάγκη για διακοπές καθιστά την τουριστική ζήτηση όλο και πιο ανελαστική. Η ανελαστικότητα όμως αυτή δεν έχει δοκιμαστεί σε συνθήκες παγκόσμιας κρίσης αυτού του μεγέθους. (Σκουλάς Ν., 17/03/2009)

3.2 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η συγκεκριμένη κρίση διαφέρει από προηγούμενες στο γεγονός ότι ο τουρίστας σήμερα αντιμετωπίζει οικονομικό πρόβλημα για να χρηματοδοτήσει τις διακοπές του, ενώ στις προηγούμενες τον κυριαρχούσε ο φόβος για την ακεραιότητά του. Δημιουργούνται έτσι νέες τάσεις, που αφορούν στη μείωση της απόστασης του προορισμού από τον τόπο μόνιμης κατοικίας και της διάρκειας του ταξιδιού και στην ανάδειξη προορισμών με καλή σχέση ποιότητας – τιμής. Για την άμβλυνση των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης προτείνεται η εισαγωγή του τουρισμού στα κυβερνητικά πακέτα κινήτρων, η αναστολή πληρωμής των φόρων, η στενή συνεργασία του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, η οικονομική στήριξη του κλάδου από την τραπεζική και την οικονομική κοινότητα γενικότερα, η συνεχής στατιστική παρακολούθηση των μεγεθών που περιγράφουν τον κλάδο, η ύπαρξη εντατικής και στοχευμένης διαφήμισης, η αύξηση της ποιότητας του προϊόντος με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στον κλάδο και η εισαγωγή καινοτόμων μεθόδων για την ενίσχυση του branding. Σύμφωνα με τα προγνωστικά, στις ειδικές μορφές τουρισμού, αυτές δεν θα υποστούν στον ίδιο βαθμό τις επιπτώσεις της κρίσης.

Συγκεκριμένα, εκείνες που θα επηρεαστούν λιγότερο είναι ο πολιτιστικός τουρισμός, ο τουρισμός ευεξίας και ο τουρισμός υγείας. Λίγο μεγαλύτερη θα είναι η επίδραση που θα δεχτεί ο συνεδριακός τουρισμός, ενώ η επίδραση που θα δεχθεί ο θαλάσσιος τουρισμός θα αφορά κυρίως τον τομέα της κρουαζιέρας. Αμφίβολη είναι η επίδραση που θα δεχθούν ο χειμερινός, ο αθλητικός και ο εκθεσιακός τουρισμός, ωστόσο ισχυρό πλήγμα κα δεχθούν ο θρησκευτικός τουρισμός και ο τουρισμός τρίτης ηλικίας. (www.infopeloponnisos.gr)

3.3 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τα τελευταία χρόνια συνέστησαν μία περίοδο πλούσια σε δυσμενή γεγονότα, των οποίων η επίδραση στην τουριστική κίνηση της χώρας μας δεν ήταν πάντοτε η ίδια. Γενικά, η ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα εξαρτάται από το μέγεθος του κινδύνου που μπορεί να ανεχθεί ο δυνητικός τουρίστας - όσο αυξάνεται ο κίνδυνος τόσο αυξάνεται η ανασφάλεια και η αβεβαιότητα κι επομένως μειώνεται η ζήτηση - αλλά και από την οξύτητά του και τη συχνότητα εμφάνισής του. Η εξέλιξη στην τουριστική κίνηση εξαρτάται, επίσης, από τα μέτρα που λαμβάνει η κάθε χώρα, τόσο για την αντιμετώπιση του συμβάντος - εφόσον αυτό την επηρεάζει άμεσα, όσο και για την εκμετάλλευση της συγκυρίας - εφόσον αυτή επηρεάζει αρνητικά άλλες χώρες - ώστε να την χρησιμοποιήσει ως ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα.

Σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες, οι επιπτώσεις στον τουριστικό κλάδο από δυσμενή γεγονότα, όχι της έντασης και διάρκειας αυτού που βιώνουμε σήμερα, κάνουν συνήθως την εμφάνισή τους μέσα στο πρώτο τρίμηνο που ακολουθεί την πραγματοποίηση του συμβάντος και ολοκληρώνονται σε 6-9 μήνες. Κατά το διάστημα πριν την εμφάνιση της κρίσης, η τουριστική κίνηση στην Ελλάδα κινείται με ταχύτερο ρυθμό από τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο, οι τουριστικές εισπράξεις αυξάνονται κατά 3% το χρόνο (διάστημα 2000-2004), οι ταξιδιωτικές πληρωμές στο εξωτερικό μειώνονται σημαντικά (διάστημα 2000-2007) και η πορεία των αφίξεων είναι ασύμμετρη με εκείνη των εισπράξεων.

Η Ελλάδα από πλευράς ανταγωνιστικότητας εμφανίζεται σε χειρότερη κατάσταση από το 2007 (24η από 22η το 2007). Ειδικότερα, από πλευράς ανταγωνιστικότητας τιμών, παρόλο που ανεβαίνει 6 σκαλοπάτια στην 114η θέση επί συνόλου 133 χωρών, κατέχει μία από τις κατώτερες θέσεις, σε μία περίοδο που η οικονομική κρίση θα αυξήσει κατακόρυφα το ειδικό βάρος του ανταγωνισμού τιμών ως κριτηρίου τουριστικής επιλογής.

Στο κατώφλι της οικονομικής κρίσης, η μείωση των προκρατήσεων, όσο και η έλλειψη ρευστότητας των τουριστικών επιχειρήσεων, καταδεικνύουν την έναρξη μίας περιόδου για το ελληνικό τουριστικό προϊόν που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το λιγότερο ως δύσκολη. Την εκτίμηση αυτή ήδη προδιαγράφει η αρνητική πορεία των αεροπορικών αφίξεων αλλοδαπών τουριστών το 2008 στη χώρα μας. Οι περισσότερες από τις ανταγωνίστριες της Ελλάδας χώρες σε τουριστικό επίπεδο παρουσίασαν επίσης μείωση στις αφίξεις, με τη χώρα μας να καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις στη μεταξύ τους σύγκριση. Εξαιρέση αποτελούν οι πορείες της Κροατίας (+2,1%), αλλά κυρίως της Τουρκίας, που με 16,1% είναι η μόνη χώρα με διψήφιο ποσοστό αύξησης του εν λόγω μεγέθους. Κατά το 2009 ο ελληνικός τουρισμός, βρίσκεται υπό το καθεστώς της διεθνούς οικονομικής ύφεσης και ισχυρού ανταγωνισμού. Σε ένα συνεχώς επιδεινούμενο διεθνές πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον, αντιμετωπίζοντας παράλληλα της συνεχιζόμενη πολιτική και κοινωνική αστάθεια σε εσωτερικό επίπεδο και τις δυσμενείς εξελίξεις των εθνικών μακροοικονομικών παραμέτρων. Αντιμετωπίζει τη μεταστροφή στην καταναλωτική συμπεριφορά και τις επιλογές των Ευρωπαίων τουριστών υπέρ του εσωτερικού τουρισμού, των κοντινών εξωχώριων προορισμών και κυρίως των τουριστικών αγορών χαμηλού κόστους, λόγω του υψηλού βαθμού χρέωσης των νοικοκυριών σε πολλές βασικές χώρες - πελάτες μας, της κάμψη της υπερτιμημένης αγοράς ακινήτων και της ανασφάλειας στην αγορά εργασίας (απολύσεις, μείωση πραγματικών μισθών), που συμπιέζουν το διαθέσιμο εισόδημα των εν δυνάμει τουριστών.

Το τελικό αποτέλεσμα για την πορεία του τουριστικού κλάδου δεν εξαρτάται μόνο από την πορεία των αφίξεων, αλλά κυρίως από τον αριθμό των διανυκτερεύσεων και την πραγματοποιηθείσα δαπάνη. Εκτιμάται ότι η μείωση των εξόδων είναι μεγαλύτερη κατά 8-10 ποσοστιαίες μονάδες αυτές των αφίξεων. Τονίζεται ιδιαίτερα ότι στην παρούσα φάση είναι αδύνατο και επικίνδυνο να προσπαθήσει κάποιος να εκτιμήσει το προς τα πάνω όριο των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης. Οι οποιεσδήποτε εξελίξεις στον τομέα των κρατήσεων σήμερα μπορούν να εκληφθούν μόνο ως ενδεικτικής της τάσης και όχι του μεγέθους των επιπτώσεων. Γι' αυτό και πρέπει να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας, όχι στην εκτίμηση του μεγέθους της συρρίκνωσης της τουριστικής δραστηριότητας, αλλά στη λήψη των αναγκαίων μέτρων για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων. Επειδή η οικονομική δραστηριότητα εξαρτάται κυρίως από το ψυχολογικό κλίμα που υπάρχει δίπλα μας, θα πρέπει να αποφεύγονται εκτιμήσεις καταστροφής, οι οποίες μόνο κακό μπορούν να προκαλέσουν, χωρίς βέβαια να ωραιοποιούνται καταστάσεις.

Τους παράγοντες που εκτιμάται ότι θα βοηθήσουν στην ανάσχεση της δραματικής πτώσης της τουριστικής κίνησης συγκαταλέγονται η ανεκτικότητα που έχει επιδείξει στο παρελθόν ο κλάδος, η μεταπήδηση των διακοπών από το επίπεδο της πολυτέλειας σε εκείνο της ανάγκης, οι τάσεις αποπληθωρισμού που σημειώνονται σε πολλές χώρες εξαιτίας της κρίσης και η συγκράτηση του κόστους και οι προσφορές στις οποίες αναμένεται να προβούν οι επιχειρηματίες του κλάδου.

Οι παραδοσιακές τουριστικές αγορές της Ελλάδας είναι χώρες που έχουν πληγεί ιδιαίτερα από την κρίση (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία). Για το λόγο αυτό είναι επιβεβλημένο το ελληνικό τουριστικό προϊόν να στραφεί και σε άλλες αγορές, όπως αυτής της τέως Σοβιετικής Ένωσης και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και στον εσωτερικό τουρισμό.

Ειδικά για τον εσωτερικό τουρισμό, κατά τα φαινόμενα, θα επηρεαστεί άμεσα και έμμεσα από τη διεθνή οικονομική κρίση: άμεσα εξαιτίας της μείωσης του εισοδήματος των Ελλήνων, αλλά και των περιορισμένων κεφαλαίων που θα μπορέσουν να έχουν υπό τη μορφή δανείου και έμμεσα λόγω της μείωσης των εισοδημάτων εκείνων που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουριστικό κλάδο. Η τουριστική δαπάνη του εσωτερικού τουρισμού δημιουργεί συγκριτικά πολύ μικρότερη προστιθέμενη αξία, ενώ τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματά της είναι σημαντικά μεγαλύτερα. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι η αξιοποίηση του εσωτερικού τουρισμού, ακόμη και αν δεν λειτουργήσει ως υποκατάστατο του αλλοδαπού τουρισμού, είναι επωφελής, τόσο σε θέματα αναπτυξιακά, όσο και από περιφερειακή άποψη.

Για την προώθηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος εν μέσω αυτών των δυσμενών συνθηκών απαιτείται σε επίπεδο κεντρικής και τοπικής κυβέρνησης η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της απασχόλησης, η αναπλήρωση μέρους τουλάχιστον του χαμένου εισοδήματος των ανέργων, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος και η προώθησή του και η στήριξη της ρευστότητας και βιωσιμότητας των τουριστικών επιχειρήσεων.

Μεταξύ των μέτρων αυτών είναι η διεύρυνση των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, η μείωση των τελών αεροδρομίων (Σπατόσημο, τέλη προσγείωσης και διαμονής, κ.ά.) και η επαναδιαπραγμάτευση των τελών του αεροδρομίου «Ελευθέριος Βενιζέλος», η μείωση του κόστους της ακτοπλοΐας, η μείωση του συντελεστή Φ.Π.Α. Σε επίπεδο που να προσεγγίζει το επίπεδο των ανταγωνιστριών χωρών (Ισπανία, Πορτογαλία), η αξιοποίηση των κεφαλαίων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδυτών για τις ΜΜΕ, η ενίσχυση των προγραμμάτων κοινωνικού τουρισμού, η μείωση των φορολογικών επιβαρύνσεων στις μεταφορές, κ.ά.

Η τουριστική κοινότητα της χώρας, αντιλαμβανόμενη το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης και τις επιπτώσεις της στην Ελλάδα, έδρασε καταλυτικά ωθώντας την κυβέρνηση να εξαγγείλει δια στόματος του πρωθυπουργού δέσμη μέτρων, βασικά χαρακτηριστικά της οποίας είναι η αύξηση των δαπανών για την προβολή της χώρας, η κατάρτιση των εργαζομένων στον κλάδο, αλλά κυρίως η διευκόλυνση των επιχειρήσεων σε ό,τι αφορά τη χρηματοδότηση, την επιστροφή του ΦΠΑ, κ.ά. Εκτός από τη δράση στην οποία πρέπει να προβεί η Πολιτεία για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αναγκαία είναι και η ανάληψη πρωτοβουλίας από την πλευρά των ίδιων των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, η πολιτική που προτείνεται να ακολουθηθεί αφορά στον επαναπροσδιορισμό των επιχειρηματικών στόχων, του τύπου δανεισμού, των επενδύσεων και της στρατηγικής marketing, τον περιορισμό των λειτουργικών εξόδων, την αναβάθμιση της προσφερόμενης ποιότητας, την επανεξέταση της τιμολογιακής πολιτικής και την εστίαση στο ανθρώπινο δυναμικό. (www.infopeloponnisos.gr)

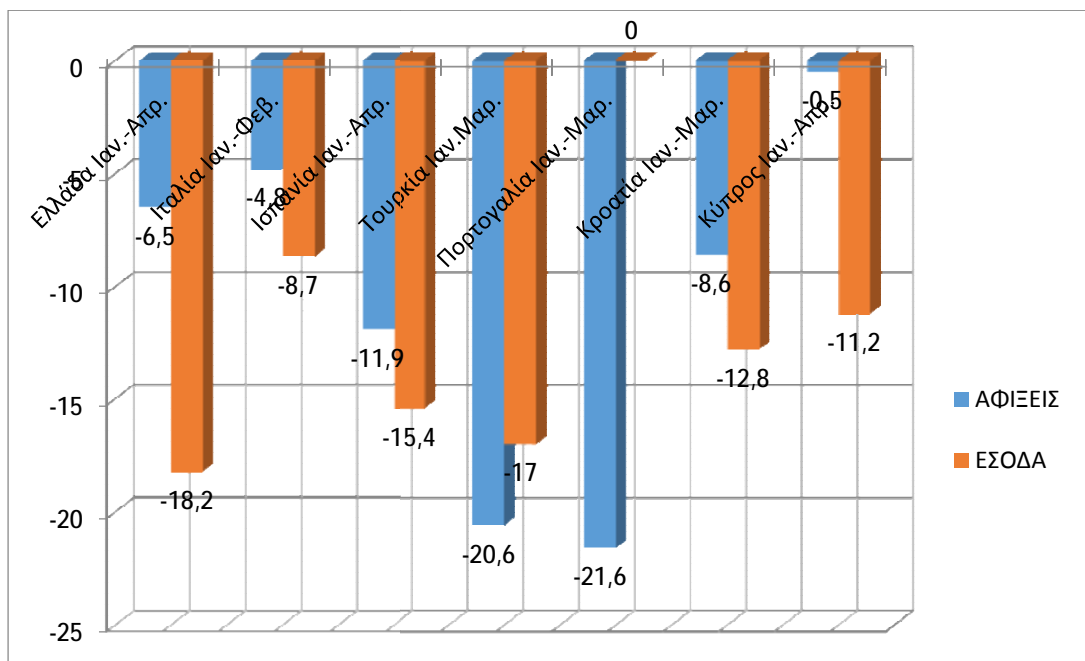
3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Τις μεγαλύτερες απώλειες τουριστικών εσόδων, μεταξύ των μεσογειακών χωρών, εμφανίζει η Ελλάδα στο πρώτο τρίμηνο του έτους, σύμφωνα με στοιχεία που επεξεργάστηκε το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ). Ειδικότερα, η χώρα μας παρουσιάζει μείωση εσόδων κατά 18,2%, έχοντας απώλειες αφίξεων (στο τετράμηνο) «μόλις» 7,3%. Αν και η περίοδος εσόδων-αφίξεων δεν είναι ακριβώς η ίδια, η αναντιστοιχία επιβεβαιώνει τις εκτιμήσεις των τουριστικών παραγόντων ότι η ζημιά στα τουριστικά έσοδα θα είναι υψηλότερη (σε ποσοστό) από αυτήν των αφίξεων, λόγω των χαμηλών τιμών, που έδωσαν οι ξενοδόχοι, προκειμένου να προσελκύσουν πελατεία. Τα στοιχεία δείχνουν ότι σε επίπεδο αφίξεων, στο πρώτο τετράμηνο τη μεγαλύτερη μείωση είχαν η Κροατία και η Πορτογαλία με απώλειες περίπου 22% και 21% αντίστοιχα και ακολουθούν η Ισπανία (-12%), η Κύπρος (περίπου 9%) και η Ελλάδα (-7,3%). Η Τουρκία, παρά την εντυπωσιακή αύξηση αφίξεων, που σημειώνει τα τελευταία χρόνια, στο τετράμηνο είχε οριακή πτώση 0,5%.

Σε επίπεδο τουριστικών εσόδων (στοιχεία α τριμήνου), τη μεγαλύτερη μείωση είχε η Ελλάδα (-18,2%) και ακολουθούν η Πορτογαλία (-17%), η Ισπανία (-15,4%), η Κύπρος (-13%) και η Τουρκία (-11%)

- Στη μείωση των αφίξεων, στη «συμπίεση» του χρόνου παραμονής των τουριστών,
- στον περιορισμό των δαπανών τους και στις χαμηλότερες τιμές που προσέφεραν τα ξενοδοχεία σε σχέση με το 2008.(www.enet.gr, 08/09/2009)

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ινστιτούτου, οι αφίξεις ξένων επισκεπτών στα αεροδρόμια της χώρας ακολουθούν σταθερά πτωτική πορεία, σημειώνοντας μεγαλύτερη υποχώρηση τον Αύγουστο, κατά 9%, απ'ότι τον Ιούλιο (-6%). Οι αφίξεις για την περίοδο Ιανουαρίου - Αυγούστου παρουσίασαν μείωση κατά 8,5% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα προηγούμενων χρόνων. Για το σύνολο του έτους οι αεροπορικές αφίξεις σημειώνουν μείωση από 9% έως 10%. Ενθαρρυντικότερα ήταν πάντως τα στοιχεία, όσον αφορά στις αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα με άλλα μέσα.

Πηγή: ΣΙΑΤΡΑ ΕΛ., (02/06/2009) ΠΤΩΣΗ 18,2% ΣΤΑ ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΤΟ Α΄ ΤΡΙΜΗΝΟ, ΗΜΕΡΗΣΙΑ

3.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΕΡΟΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Τα σημαντικότερα αεροδρόμια της χώρας έδειξαν ότι δοκιμάζονται από τις συνέπειες της διεθνούς κρίσης από την αρχή του έτους 2009. Μια προσεκτική ανάγνωση των στατιστικών στοιχείων που δημοσιοποίησε ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) για τις αφίξεις εξωτερικού στα αεροδρόμια στην περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου 2009 δείχνει πως τα προειδοποιητικά σημάδια είχαν φανεί από το 2008, αλλά ελάχιστοι τα πήραν στα σοβαρά.

Στους δύο πρώτους θερινούς μήνες του 2008 είχε καταγραφεί πτώση της επιβατικής κίνησης κατά 1,5% έναντι του 2007, ενώ η αντίστοιχη περίοδος του 2009 ξεκίνησε με υποχώρηση 7,1%. Το Ηράκλειο Κρήτης, το δεύτερο μεγαλύτερο αεροδρόμιο της χώρας από πλευράς επιβατικής κίνησης, εμφάνιζε στην περίοδο Ιουνίου-Ιουλίου πτώση που άγγιξε το 11%, ενώ από την αρχή του χρόνου μετρά απώλειες 10%. Το «Ελευθέριος Βενιζέλος» της Αθήνας καταγράφει απώλειες 7% + για το έτος 2009.

Το «Μακεδονία» της Θεσσαλονίκης δεν διαχωρίζει τους επιβάτες με βάση την προέλευσή τους, αν έρχονται δηλαδή από το εξωτερικό ή από κάποια άλλη πόλη της Ελλάδας. Ως εκ τούτου, τα στοιχεία είναι συγκεντρωτικά για το αεροδρόμιο της συμπρωτεύουσας και καταγράφουν πτώση 8% από την αρχή του χρόνου και 9% στους δύο πρώτους καλοκαιρινούς μήνες.

Το υπουργείο Μεταφορών πέτυχε μια μικρή αύξηση στην επιβατική κίνηση των περιφερειακών αεροδρομίων, αλλά η αύξηση αυτή ήταν αποτέλεσμα της απόφασης να εφαρμοστεί έκπτωση 100% στα τέλη που καταβάλλουν οι αεροπορικές εταιρείες για τη χρήση των περιφερειακών αεροδρομίων το 2009. Στην πορεία όμως όλα τα περιφερειακά αεροδρόμια που περιλαμβάνονται στις μετρήσεις του ΣΕΤΕ εμφανίζουν πτώση που φτάνει έως το 26% για τη Χίο και το 23,5% για την Κεφαλονιά. Δημοφιλείς προορισμοί όπως η Σαντορίνη, η Κέρκυρα και η Κως βρίσκονται επίσης αντιμέτωποι με την ύφεση.

Πιο συγκεκριμένα, η Αεροπορία Αιγαίου Α.Ε. (Aegean Airlines) αναφέρει σε δελτίο τύπου ότι το 2010 στα αποτελέσματα του εννεαμήνου συγκεκριμένα, οι πωλήσεις ανήλθαν σε €466,2 εκ., παρουσιάζοντας μείωση 3%. Το καθαρό αποτέλεσμα εννεαμήνου διαμορφώθηκε σε ζημιά €1,9 εκ. προφόρων, ενώ μετά από φόρους διαμορφώθηκε σε ζημιές ύψους €3,4 εκ. λόγω της επιβάρυνσης από φόρους ύψους €6,6 εκ. που σχετίζονται κυρίως με την έκτακτη εισφορά που επιβλήθηκε στη χρήση του 2009.

Η επιβατική κίνηση παρουσίασε μείωση 3% με την εταιρεία να μεταφέρει συνολικά 4,9 εκατομμύρια επιβάτες. Η ανάπτυξη των τελευταίων ετών στο δίκτυο εξωτερικού ωριμάζει με αποτέλεσμα να μεταφερθούν 2,4 εκατομμύρια επιβάτες παρουσιάζοντας αύξηση 12% σε σχέση με το 2009. Αντίθετα, στο εσωτερικό, η μείωση της αγοραστικής δύναμης του έλληνα καταναλωτή έγινε έντονα αισθητή με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της κίνησης κατά 15% στους 2,5 εκατομμύρια επιβάτες.

Οι ρίζες του προβλήματος βρίσκονται στις αεροπορικές εταιρείες οι οποίες έλαβαν μέτρα είτε με περικοπές στα δρομολόγια (αποφεύγοντας προορισμούς που δεν παρουσίαζαν ιδιαίτερο εμπορικό ενδιαφέρον) είτε με περικοπές στις προσφερόμενες θέσεις. Στην πράξη αυτό σήμαινε πως είτε δρομολογήθηκαν σε κάποιες γραμμές αεροσκάφη μικρότερης χωρητικότητας ή, το συνηθέστερο, μειώθηκαν οι συχνότητες, ο αριθμός δηλαδή των αεροπλάνων που εξυπηρετούν σε καθημερινή ή εβδομαδιαία βάση κάποιον προορισμό.

Μοιραία η πρακτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί και ο αριθμός των πτήσεων που εξυπηρετούν όχι μόνο τα ελληνικά, αλλά το σύνολο των ευρωπαϊκών αεροδρομίων. Σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό τομέα του Διεθνούς Συμβουλίου Αεροδρομίων (ACI Ευρώπης), η πτώση στον αριθμό των επιβατών που εξυπηρετήθηκαν από 110 αεροδρόμια της Γηραιάς Ηπείρου έφτασε στο 10% στο πρώτο εξάμηνο του 2009. Τη μεγαλύτερη μείωση υπέστησαν τα αεροδρόμια που εξυπηρετούν 10-25 εκατ. επιβάτες και στα οποία περιλαμβάνεται και το «Ελευθέριος Βενιζέλος». (Μουμούρης Ν., 2009)

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (Ι.Τ.Ε.Π.), στο 14,5% η μείωση των συναλλαγματικών εισπράξεων λόγω της μείωσης των αφίξεων ξένων επισκεπτών στα περιφερειακά αεροδρόμια της χώρας και τον Ιούλιο. Η μείωση των αφίξεων στο πρώτο επτάμηνο του έτους υπολογίζεται σε 8,5%. Οι συναλλαγματικές εισπράξεις παρουσίασαν υποχώρηση κατά 14,5% για την ίδια περίοδο.

Περισσότερο "ανθεκτικοί" προορισμοί αποδεικνύονται η Ρόδος, η Σκιάθος και η Ζάκυνθος, με υποχώρηση των αφίξεων κατά 3% για τα δύο πρώτα νησιά και 5,5% για το τελευταίο. Περισσότερο πλήττονται η Χίος (-26,3%), η Κεφαλονιά (-23,6%), η Σάμος (-14,1%) και τα Χανιά (-13,4%). Υποχώρηση κατά 20% παρουσίασε η άφιξη Ρώσων τουριστών στη Χαλκιδική, ενώ κατά 50% και 35% έχουν μειωθεί αντίστοιχα οι αφίξεις Γερμανών και Βρετανών στο Ηράκλειο. Όσον αφορά στους Έλληνες τουρίστες, φαίνεται ότι επιλέγουν να κάνουν διακοπές μικρότερες σε διάρκεια απ' ό,τι τα προηγούμενα χρόνια.

Δυσμενείς είναι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις τουριστικές βιομηχανίες και των γειτονικών χωρών. Οι αφίξεις τουριστών μειώθηκαν κατά 18,2% στο Ισραήλ, 11,5% στην Ισπανία και 10,8% στην Κύπρο. Οριακή είναι πάντως η μείωση των αφίξεων στην Τουρκία (-0,9%), ενώ αυξήθηκαν οι αφίξεις στο Μαρόκο και στην Τυνησία, κατά 9% και 0,9% αντίστοιχα. Οι συναλλαγματικές εισπράξεις και σε αυτές τις τρεις χώρες έχουν όμως μειωθεί. (www.enet.gr)

Οι δυσοίωνες προβλέψεις επιβεβαιώθηκαν, καθώς η μείωση της τουριστικής κίνησης από το εξωτερικό δεν ανακόπηκε ούτε τον Αύγουστο του 2009, ενώ οι μειωμένες τιμές που έδωσαν οι ξενοδόχοι στους tour operator δημιουργούν χαμηλή βάση ενόψει των διαπραγματεύσεων για τα συμβόλαια του 2010 που ήδη είχαν ξεκινήσει.

Την ίδια στιγμή η Ελλάδα χάνει από πολλές διαφορετικές κατηγορίες πελατών. Οι μεν πλούσιοι (π.χ. Ρώσοι) δεν την προτιμούν πλέον, καθώς τη θεωρούν χαμηλού επιπέδου για τα επίπεδα πολυτέλειας που αναζητούν. Από την άλλη πλευρά, την αποφεύγουν ολοένα περισσότεροι ξένοι πελάτες μέσω οικονομικών δυνατοτήτων, καθώς τη θεωρούν ακριβό προορισμό για τα χρήματα που μπορούν να διαθέσουν. Μία και μόνη πραγματικά δύσκολη χρονιά για τον ελληνικό τουρισμό ήταν αρκετή για να αποδειχθεί ότι το τουριστικό οικοδόμημα της χώρας και μια από τις βασικότερες "γεννήτριες" παραγωγής εσόδων της στηρίζεται σε πηλίνα πόδια.

3.6 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ

Το 2008 σημειώθηκε μείωση των αφίξεων κατά 3,2% και των διανυκτερεύσεων κατά 3,5% σύμφωνα με μελέτη της Hellastat ΑΕ. (www.hellastat.eu)

Κατά τον Ιούλιο και Αύγουστο του 2009 η μείωση των διανυκτερεύσεων των Ελλήνων κυμαίνεται μεταξύ 15-20%, σύμφωνα με μελέτη του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων.

Τα Χανιά, όπως και η Χαλκιδική, καταγράφουν μείωση των διανυκτερεύσεων 10%. Το ινστιτούτο δεν αναφέρεται στην «ιδιομορφία» της συμπεριφοράς των τουριστικών επιχειρήσεων απέναντι στους Έλληνες πελάτες και ιδίως τις υψηλές τιμές που ισχύουν γι' αυτούς σε σχέση με τους ξένους. Τουριστικοί επιχειρηματίες -όχι ξενοδόχοι- αναφέρουν ότι σε ένα καλό ξενοδοχείο 4-5 αστερών ο Έλληνας θα κληθεί να πληρώσει (με ημιδιατροφή) το δίκλινο γύρω στα 170 ευρώ. Ο ξένος, όμως, δεν θα ξεπεράσει τα 50 ευρώ.

Μάλιστα οι καταστηματάρχες τουριστικών ειδών στους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς της χώρας (Κέρκυρα, Ρόδος, Κρήτη, Χαλκιδική) κατηγορούν τους ξενοδόχους ότι με τη διατήρηση υψηλών τιμών αποστραγγίζουν σχεδόν το διαθέσιμο εισόδημα των Ελλήνων, με συνέπεια η κρίση στην αγορά να επιδεινώνεται. Παρ' όλα αυτά, τα εμπορικά τουριστικά καταστήματα, σύμφωνα με καταστηματάρχες- περιμένουν το μάννα εξ ουρανού μόνον από τους Έλληνες τουρίστες. Αυτοί έδωσαν κίνηση και ζωή στις τουριστικές περιοχές τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο. Επισυνέβησαν, όμως, και ποιοτικές αλλαγές σε σχέση με τους αλλοδαπούς τουρίστες. (Τσουπαρόπουλος Κ., 2009)

Στην Κέρκυρα, η μείωση αφίξεων από το εξωτερικό εμφανίζεται ότι ήταν 12% ακόμα και τον Αύγουστο. Όμως στις παραλίες τα πράγματα ήταν ακόμα πιο άσχημα. Την πρώτη εβδομάδα του Αυγούστου μια από τις πιο γνωστές παραλίες του νησιού, η Δασιά, ήταν σχεδόν έρημη τις καθημερινές και ο κόσμος πύκνωνε μόνο απ' την Παρασκευή μέχρι την Κυριακή. Τα δε καΐκια, που πραγματοποιούν σύντομες εκδρομές, αναφέρουν πτώση τζίρου περί το 60%. Στην άλλη πλευρά του νησιού, στην Παλαιοκαστρίτσα, τα καφέ ήταν μισοάδεια.

Η Μεσσηνία ξεκίνησε με μείωση 25% στις πληρότητες, αλλά όταν κατέφθασαν οι Έλληνες η πτώση εξανεμίσθηκε και τα ξενοδοχεία του νομού είναι γεμάτα ακόμα και αυτή τη στιγμή. Πτώση κατέγραψαν μόνο περιοχές όπως η Καρδαμύλη, η Στούπα, η Φοινικούντα, η Μεθώνη που προσελκύουν ξένους και δέχθηκαν πλήγμα από την κατάρρευση αγγλικού γραφείου.

Η Μύκονος ήταν συνήθως γεμάτη από Παρασκευή μέχρι Κυριακή, ενώ τον Αύγουστο τα ξενοδοχεία σχεδόν γέμισαν (πληρότητα πάνω από 80%). Όμως οι επιχειρηματίες δεν κατάφεραν να διαθέσουν τα δωμάτια τους στις ακριβότερες τιμές πόρτας. Τις μείωσαν περί το 10-20% οι μικρές μονάδες, ενώ οι μεγαλύτερες «κατέβηκαν» ακόμα πιο κάτω. Τα κρουαζιερόπλοια, πάντως, άφησαν αρκετό χρήμα στο νησί, καθώς τα πλοία έμεναν όλη μέρα και όχι μόνο μερικές ώρες. Έτσι, οι τιμές στα εστιατόρια και καφέ δεν έπεσαν.

Περί το 10% μείωση αφίξεων κατέγραψε η Κρήτη (Ηράκλειο). Η περιοχή είναι ίσως η πλέον χαμένη της τουριστικής σεζόν. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα περισσότερα μικρά και μεσαία ξενοδοχεία της Χερσονήσου είχαν προσφέρει στους touroperator τιμές περί τα 9 ευρώ το άτομο.

Αρκετοί Έλληνες αξιοποίησαν τις προσφορές των ακτοπλοϊκών εταιρειών για να κάνουν διακοπές στην Κρήτη. Αρκετό κόσμο συγκέντρωσαν τον Αύγουστο τα νότια παράλια των Χανίων, όπου έβρισκε κανείς δωμάτιο με 40 ευρώ ακόμα και τον Αύγουστο. (Π. .Υ., 2009)

Μείωση των διανυκτερεύσεων κατά 2,1% και των αφίξεων πελατών κατά 2,6%, στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ, κατέγραψε και η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) το 9μηνο Ιανουαρίου- Σεπτεμβρίου 2010 σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του 2009.

Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, η μείωση αυτή οφείλεται στους ημεδαπούς τουρίστες και εμφανίζεται κυρίως στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου, σε ποσοστό 7,9% στις αφίξεις και 10,6% στις διανυκτερεύσεις. Η μέση παραμονή, το 9μηνο 2010, ανέρχεται σε 4,2 διανυκτερεύσεις κατά άτομο (5,4 διανυκτερεύσεις για τους αλλοδαπούς και 2,6 διανυκτερεύσεις για τους ημεδαπούς). Όσον αφορά, τέλος, στη συνολική πληρότητα των κλινών στα ξενοδοχειακά καταλύματα (πλην κάμπινγκ), αυτή ανήλθε το διάστημα Ιανουαρίου- Σεπτεμβρίου 2010 σε 55,3% έναντι 54,8% το αντίστοιχο διάστημα του 2009. (www.newsbeast.gr)

3.7 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η οικονομική κρίση επέφερε επιπτώσεις και στον συνεδριακό τουρισμό. Οι εταιρικές εκδηλώσεις φάνηκαν να περιορίζονται, αναλόγως πάντα τον κάθε κλάδο. Δηλαδή πιο πολύ επηρεάστηκαν οι αυτοκινητοβιομηχανίες και πολύ λιγότερο οι φαρμακοβιομηχανίες. Πάντως τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έκθεση συνεδριακού τουρισμού ΕΙΒΤΜ, που πραγματοποιήθηκε 1-3 Δεκεμβρίου στη Βαρκελώνη, η οικονομική κρίση δεν έχει επηρεάσει τις εταιρικές εκδηλώσεις σε τέτοιο βαθμό ώστε να παρατηρούνται ακυρώσεις. Αυτό που κυρίως γίνεται είναι να μειώνεται η διάρκεια των συνεδρίων, να περιορίζονται τα workshops και οι δεξιώσεις και να περιορίζεται ο αριθμός των συμμετεχόντων. Αυτό φυσικά έχει επιπτώσεις στην τουριστική βιομηχανία της χώρας μας, αλλά τουλάχιστον δεν φαίνεται να υπάρχει εικόνα ολοκληρωτικής αποχής.

Σύμφωνα με έρευνα που παρουσιάστηκε στην ΕΙΒΤΜ και αφορά ευρωπαϊκές αγορές, το 25% των ερωτηθέντων πραγματοποιούν περισσότερα διεθνή συνέδρια, το 9% πραγματοποιούν περισσότερα εθνικά συνέδρια και το 35% θα διατηρήσουν τον ίδιο αριθμό συνεδρίων. Σε ό,τι αφορά τον προϋπολογισμό των εταιρειών για συνέδρια, το 39% των ερωτηθέντων έχουν ήδη προχωρήσει σε μείωση για το 2009, ωστόσο ένα 60% υπολογίζει σε αύξηση του προϋπολογισμού του ενώ ένα 20% δήλωσε ότι θα διατηρηθεί προϋπολογισμός στα ίδια επίπεδα με το 2008. (www.hotel-restaurant.gr, 2009)

Ο συνεδριακός τουρισμός παρουσιάστηκε αρκετά ανθεκτικός σε κάθε λογής κρίσεις στο παρελθόν (πόλεμος στον Κόλπο, στο Ιράκ, στη Σερβία κτλ.). Αναφορές για ακυρώσεις συνεδρίων ή μεγάλες συρρικνώσεις καταγράφονται τόσο στην Ελλάδα όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Και πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι στην Ελλάδα τουλάχιστον -και ίσως και σε άλλες χώρες - ο αριθμός των συνεδρίων που διοργανώνονται είναι μεγαλύτερος από αυτόν που έχει ανάγκη η επιστημονική κοινότητα. (Αστράς Ντ., 2009)

3.8 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ

Σε εποχή λιτότητας εισέρχεται και ο επαγγελματικός τουρισμός λόγω της οικονομικής κρίσης του 2009, τα επιχειρηματικά ταξίδια που θα πραγματοποιούν τα στελέχη θα είναι λιγότερα, μικρότερης διάρκειας και φθηνότερα. Αυτά προκύπτουν από την έρευνα «Ο Λιτός Ταξιδιώτης – Οι επιπτώσεις των επιχειρηματικών περικοπών στην επιλογή ξενοδοχείων» του τμήματος Intelligence του Economist, που διενεργήθηκε για λογαριασμό της εταιρείας Amadeus. Σύμφωνα με την έρευνα το 47% από τα 354 στελέχη που ερωτήθηκαν σε Ασία, Ευρώπη και Βόρεια Αμερική θα πραγματοποιήσουν λιγότερα ταξίδια μέσα στο χρόνο, ενώ σε ποσοστό 28% περιμένουν υποβάθμιση κατηγορίας για τα ξενοδοχεία τεσσάρων και πέντε αστέρων.

Επιπλέον, το 63% των ερωτηθέντων περιμένουν ότι οι εταιρείες τους θα χρησιμοποιήσουν την οικονομική κρίση με τέτοιο τρόπο ώστε να πετύχουν τις καλύτερες δυνατές τιμές από τα ξενοδοχεία. Μια πολύ μεγάλη ημερίδα των στελεχών, σε ποσοστό που αγγίζει το 61%, είπαν πως μια έμπιστη εταιρεία με ομοιόμορφο επίπεδο υπηρεσιών σε διάφορες τοποθεσίες θα ήταν αποφασιστικός παράγοντας κατά την επιλογή ξενοδοχείου.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι ταξιδιώτες επαγγελματικών ταξιδιών μετρούν την αξία με την τιμή, τις ενοποιημένες υπηρεσίες και την αποτελεσματικότητα στα ξενοδοχεία, ενώ θα απαρνηθούν τις πολυτελείς παροχές και θα προτιμήσουν πιο απλές και αποδοτικές υπηρεσίες. Απολύτως απαραίτητο στοιχείο στην πλειοψηφία των στελεχών είναι η συνδεσιμότητα στο Internet σε ποσοστό 76%, σε αντίθεση με ένα ήσυχο δωμάτιο ,το οποίο προτίμησε το 56%, την καλή συγκοινωνία (54%) ή την κεντρική τοποθεσία του ξενοδοχείου (52%). (ΤΟ ΒΗΜΑ, 17/02/2009)

3.9 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ

Η οικονομική κρίση έχει αγγίξει και τον τομέα της ναυτιλίας. Για νεκροταφεία πλοίων προορίζονται η Ελευσίνα, ο Μαλιακός Κόλπος, ακόμη και η Χαλκίδα, λόγω της κρίσης στη ναυτιλία. Η οικονομική ύφεση έχει προκαλέσει αναδουλειές στις θάλασσες και αναπόφευκτα δεκάδες караβιά οδεύουν προς παροπλισμό.

Καθίζηση εσόδων και στις γραμμές της Αδριατικής σημείωσαν οι τρεις μεγάλες εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών ακτοποϊκές εταιρείες της χώρας. Η πτώση εσόδων που αντιμετωπίζουν στις γραμμές της Αδριατικής οφείλεται αφενός στη μείωση του μεταφορικού έργου, λόγω της οικονομικής κρίσης, και αφετέρου στην ένταση του ανταγωνισμού ο οποίος κρατά τα ναύλα σε χαμηλό επίπεδο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αφορούν το πρώτο τρίμηνο του 2009 η πτώση της επιβατικής κίνησης στις τέσσερις γραμμές (Αγκόνα, Μπρίντζι, Μπάρι, Βενετία) έφθασε κατά μέσο όρο το 10% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο. Στα Ι.Χ. ημείωση είναι επίσης στα ίδια επίπεδα, ενώ πολύ χειρότερη είναι η εικόνα στα φορτηγά όπου η κίνηση έχει μειωθεί στα επίπεδα του 20%.

Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η εικόνα διαφοροποιείται από γραμμή σε γραμμή καθώς για παράδειγμα στη γραμμή της Αγκόνα παρατηρείται μια μικρή αύξηση στην επιβατική κίνηση κατά 2% ενώ η πτώση της κίνησης σε ό,τι αφορά τα φορτηγά είναι στα επίπεδα μεταξύ 20% και 29%.

3.10 ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΛΛΑΔΑ

Μόνο το 2009 υπολογίζεται ότι χάθηκαν περισσότερες από 19.000 θέσεις απασχόλησης στα ξενοδοχεία. Σε κύριες τουριστικές περιοχές, μάλιστα, όπως είναι η Κέρκυρα ή η Ρόδος στα περισσότερα ξενοδοχεία οι εργαζόμενοι παραμένουν απλήρωτοι από την αρχή του έτους, ενώ τους οφείλονται χρήματα ακόμα και από την προηγούμενη χρονιά. (Υφαντής., 2009)

Ανάλογες είναι και οι επιπτώσεις που επήλθαν και στο επάγγελμα των ξεναγών καθώς το 2009 στον κλάδο καταγράφεται ανεργία που αγγίζει τα ποσοστά της χρονιάς του Πολέμου στον Κόλπο. Ο τρόπος που ασκείται ο ανταγωνισμός φέρνει στην Ελλάδα όλο και πιο χαμηλά εισοδήματα που δεν έχει τη δυνατότητα να ζωντανέψει τις τουριστικές περιοχές. (Καραγεώργη Χρ., 2009)

ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Στην ευρωζώνη η στρατιά των ανέργων στην ευρωζώνη ξεπέρασε τα 15 εκατομμύρια. Με το κύμα απολύσεων του Ιουλίου η ανεργία θέριεψε σε μηνιαίο επίπεδο πρωτοφανές από το 1999 πλήττοντας το 9,5 % του εργατικού δυναμικού στη ζώνη του ευρώ. Σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση 21,8 εκατομμύρια άνθρωποι ψάχνουν για δουλειά χωρίς να βρίσκουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΣΣΕΡΑ: ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1 ΜΕΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- Αειφόρος Ανάπτυξη ως όπλο αντιμετώπισης της κρίσης.

Η αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη ικανοποιεί τις σημερινές ανάγκες των τουριστών και των μονίμων κατοίκων ενός τουριστικού προορισμού και παράλληλα προστατεύει και διευρύνει τις ευκαιρίες για ικανοποίηση των αναγκών των μελλοντικών γενεών. Συγχρόνως οδηγεί στην διαχείριση των πλουτοπαραγωγικών πόρων με τρόπο ώστε από τη μία να ικανοποιούνται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες και από την άλλη να διατηρούνται η πολιτιστική γνησιότητα, οι απαραίτητες οικολογικές διεργασίες, η βιολογική ποικιλομορφία και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής. Η επίτευξη των τουριστικών στόχων μπορεί και να βασιστεί στο πλαίσιο μιας αειφόρου ανάπτυξης η οποία σέβεται το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον και παράλληλα επιτυγχάνει τη μεγιστοποίηση των ωφελειών που προσφέρει στην εθνική οικονομία, στο κοινωνικό σύνολο και στην προστασία του περιβάλλοντος.

- Καθίσταται προτεραιότητα η ενίσχυση των δυνατοτήτων σε κάθε οικογένεια, να μπορέσει να κάνει διακοπές σε ένα από τα τόσο όμορφα μέρη της χώρας μας και το όφελος να είναι διπλό. Από τη μια να αναβαθμισθεί η ποιότητα της ζωής των πολιτών και από την άλλη, ιδιαίτερα σε αυτές τις δύσκολες στιγμές για τον τουρισμό, να υποστηριχθεί η τουριστική δραστηριότητα με έμφαση στον εσωτερικό τουρισμό, τον κοινωνικό τουρισμό, ο οποίος δεν πρέπει να περιορίζεται στους καλοκαιρινούς μήνες. Για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην αντιμετώπιση των δυσκολιών που θα έχει η μικρομεσαία δραστηριότητα, γιατί αυτή κατά κύριο λόγο, δοκιμάζεται με σημαντικές συνέπειες στην Απασχόληση και γενικότερα στην οικονομία.
- Η μόνη πιθανή οδός διαφυγής από την κρίση, είναι η προσέλκυση τουριστών πολύ υψηλών προδιαγραφών και εισοδημάτων που δεν πλήττονται ιδιαίτερα από την κρίση.
- Αναγκαία προϋπόθεση είναι να ληφθούν άμεσα μέτρα για τη βραχυπρόθεσμη επιβίωση των τουριστικών επιχειρήσεων, ιδιαίτερα των μικρομεσαίων.

- Λήψη μέριμνας για τη χρηματοπιστωτική κάλυψη των τουριστικών επιχειρήσεων και η ενίσχυση της ρευστότητάς τους με επενδυτικά δάνεια και κεφάλαια κινήσεως, ιδιαίτερα κατά την εκτός αιχμής περίοδο, με προσιτά επιτόκια και όρους αποπληρωμής για τα προσεχή δυο τουλάχιστον χρόνια.
- Παροχή δέσμης οικονομικών και άλλων κινήτρων που θα ενθαρρύνουν τη δημιουργία ξενοδοχείων υψηλών απαιτήσεων.
- Ενίσχυση βελτιωμένων ειδικών τουριστικών υποδομών. Για την ικανοποίηση των αναγκών του επισκέπτη, χρειάζονται συνεδριακές και εκθεσιακές εγκαταστάσεις, κέντρα ευεξίας (spa), γήπεδα γκολφ, κ.λπ.
- Ενίσχυση προσπαθειών ανάπτυξης οικολογικών– αγροτουριστικών καταλυμάτων και η προώθηση του τουρισμού της ενδοχώρας, των νησιωτικών περιοχών και γενικά της περιφέρειας.
- Προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Ενίσχυση των δυνατοτήτων προσπελασιμότητας στους τουριστικούς τόπους. Χωρίς ανάπτυξη των βασικών γενικών υποδομών, ο τουρισμός είναι καταδικασμένος να ακολουθεί φθίνουσα πορεία.
- Για να ανακάμψει ο τουρισμός και να αποκτήσει τη χαμένη του ανταγωνιστικότητα, μοναδικός δρόμος που προσφέρεται είναι ο εμπλουτισμός και η ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της Ελλάδος και αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη υψηλού επιπέδου διευθυντικών στελεχών και καλά εκπαιδευμένων υπαλλήλων σε σύνδεση με την αγορά εργασίας. Επείγει επομένως η εκ βάθρων αναδιάρθρωση της Τουριστικής Παιδείας, Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να επιδιώκει την παραγωγή στελεχών, με τουριστική παιδεία, τουριστική συνείδηση και τεχνικές δεξιότητες πρώτης γραμμής.

- Τα δημόσια ιδρύματα παροχής Ανώτατης Παιδείας (ΑΕΙ και ΤΕΙ) πρέπει να αναβαθμιστούν και να χρηματοδοτηθούν επαρκώς, προκειμένου να ανταποκριθούν στην ανάγκη δημιουργίας ανωτέρων και ανωτάτων στελεχών και για τον τουρισμό. (Σκουλάς Ν., 01/04/2009)
- Αναστολή των δανειακών υποχρεώσεων και της διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης κατά των δανειοληπτών ως τον Ιούλιο του 2010 για κάθε μορφή τουριστικής επιχείρησης, περιλαμβανομένων και των επιχειρήσεων θαλάσσιου τουρισμού.
- Τριπλασιασμός του ποσού που θα διατεθεί στο ΤΕΜΠΜΕ για την κάλυψη περισσότερων επιχειρήσεων και σύνδεση του πακέτου στήριξης των τραπεζών με το πρόγραμμα ρευστότητας των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, με συγκεκριμένο προγραμματισμό για τις τουριστικές επιχειρήσεις αλλά και διεύρυνση της βάσης των δικαιούχων με μείωση των απαιτούμενων περιορισμών.
- Αύξηση των δημοσίων επενδύσεων και ενίσχυση των τουριστικών υποδομών. Άμεση έναρξη του ΕΣΠΑ και εκπόνηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων αναδιάρθρωσης και δημιουργίας υποδομών στις τουριστικές περιοχές. Άμεση καταβολή από το υπουργείο Οικονομίας των οφειλόμενων ποσών των επιχορηγήσεων στις τουριστικές επιχειρήσεις που έχουν υπαχθεί στον Αναπτυξιακό Νόμο.
- Μείωση των τελών προσγείωσης στα περιφερειακά αεροδρόμια κατά 50%.
- Αύξηση του επιδόματος ανεργίας στο 70% του βασικού μισθού και για τους εργαζομένους στον κλάδο του τουρισμού, σε σύνδεση με το πρόγραμμα επιδοτούμενης εργασίας και επανακατάρτισης.

- Αύξηση των δικαιούχων κοινωνικού τουρισμού από 370.000 σε 500.000 και πριμοδότηση των πενήμερων σχολικών εκδρομών κατά δύο ημέρες μόνο για τους προορισμούς εσωτερικού. Παράλληλη ενίσχυση του εισαγόμενου φοιτητικού και μαθητικού τουρισμού στη χώρα μας, με παροχή ειδικών κινήτρων όπως η δωρεάν είσοδος σε όλους τους χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος.
- Μείωση των ακτοπλοϊκών ναύλων, επαναφορά του υποχρεωτικού ανώτατου ορίου στην οικονομική θέση σε επίπεδα που μπορεί να πλησιάσουν μείωση ως και 20% και επαναφορά του «παγώματος» για τα εισιτήρια των άγονων γραμμών.
- Αύξηση της συγχρηματοδότησης των tour operators που προβάλλουν τη χώρα, έτσι ώστε και η προβολή να διασφαλιστεί και να ενισχυθούν οι μικρότεροι και μεσαίοι ανεξάρτητοι tour operators.
- Να επιχειρηθεί η ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού.
- Προσπάθεια Διαφοροποίησης, με αναβάθμιση-εξειδίκευση του τουριστικού μας προϊόντος. Αυτό θα επιτευχθεί με μακροχρόνιο σχεδιασμό και εκμετάλλευση Ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, όπως είναι η Πολιτιστική μας κληρονομιά και ο πλούτος των Αρχαιολογικών και Ιστορικών μνημείων μας.
- Συστηματική και ορθολογική δημιουργία υποστηρικτικών υποδομών, π.χ., γηπέδων golf, μαρίνων.
- Η βελτίωση του ρυθμιστικού και νομοθετικού πλαισίου.
- Λήψη μέτρων για την απόσυρση των απαξιωμένων καταλυμάτων ανεξάρτητα από το μέγεθός τους.
- Δημιουργία και υποστήριξη σύνθετων εναλλακτικών τουριστικών πακέτων.
- Προώθηση της μεσογειακής διατροφής.

- Εντατικοποίηση και συστηματική ανάπτυξη Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, όπως ο Θρησκευτικός, ο Ιαματικός, ο Εποχιακός, ο Μαθητικός.
- Ανάπτυξη «Σύνθετων Αναπτυξιακών Προγραμμάτων» τα οποία θα αποτελέσουν το νέο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης για την ερχόμενη 20ετία. Στην ουσία πρόκειται για επιχειρηματικά σχέδια άρρηκτα συνδεδεμένα με την ανέγερση πολυτελών ξενοδοχείων, παραθεριστικών κατοικιών και εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής.
- Ίδρυση και λειτουργία Παρατηρητηρίου Τουρισμού, το οποίο θα συλλέγει και θα επεξεργάζεται ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία που σχετίζονται με τον τουρισμό στη χώρα μας.
- Τονίζεται η αναγκαιότητα να ακολουθήσει ο τουρισμός τις αρχές της αειφορίας, όχι μόνο εξαιτίας των νέων απαιτήσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και εξαιτίας της ζήτησης για καλύτερο περιβάλλον από την πλευρά των τουριστών.(Σοφία Πατσαντάρα-Μπουφούνου, 2009)

4.2 ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Θετικές εντυπώσεις δημιουργούν τα στοιχεία το επόμενο χρονικό διάστημα μετά τη σημαντική ύφεση του τουρισμού, από το 2012 και μετά, διακρίνοντας μικρή ανάκαμψη σε διάφορα σημεία όπως πχ. στις αερομεταφορές. Πιο συγκεκριμένα δελτίο τύπου της Αεροπορίας Αιγαίου αναφέρει ότι παρά την εντεινόμενη κρίση στην ελληνική οικονομία, η εταιρεία μετέφερε κατά το 9μηνο του χρόνου, 2.801.315 επιβάτες στο διεθνές δίκτυό της. Ειδικότερα στις βάσεις της εκτός Αθήνας, μετέφερε στο δίκτυο εξωτερικού 1.181.901 επιβάτες παρουσιάζοντας αύξηση 10% σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του 2011 ενώ η αγορά συνολικά ήταν στα επίπεδα του 2011. Την μεγαλύτερη ανάπτυξη στην επιβατική κίνηση παρουσίασαν η Κέρκυρα (52%) και η Κως (+55%) από τις οποίες η εταιρεία παρουσίασε αυξημένη δραστηριότητα σε νέους προορισμούς. Αύξηση στην επιβατική κίνηση εξωτερικού προήλθε κυρίως από το τρίτο τρίμηνο του 2012, λόγω της σημαντικής επένδυσης στην επέκταση του εξωτερικού δικτύου αλλά και την δραστηριότητά από ελληνικά αεροδρόμια της περιφέρειας. Η παρουσία της εταιρείας στις κύριες αγορές της Γερμανίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Ισραήλ και Βελγίου, ενισχύθηκε με πτήσεις από τις βάσεις της στην Ελλάδα (Θεσσαλονίκη, Ρόδος, Ηράκλειο, Κέρκυρα, Κως) καθώς και την Λάρνακα, ενώ το 2012 εγκαινίασε πτήσεις προς Τσεχία, Ουγγαρία, Ουκρανία και Γεωργία. (www.aegeanair.com)

Λίγο αργότερα το 2013 η εταιρεία προχωράει στην εξαγορά της δεύτερης ελληνικής αεροπορικής εταιρείας της ολυμπιακής αεροπορίας (Olympic airlines) και αναπτύσσει ένα νέο συνδυασμένο δίκτυο όπου εξυπηρετεί πολλούς τουριστικούς προορισμούς στο εσωτερικό και στο εξωτερικό όπου αυτό οδηγεί σε αύξηση της ζήτησης και της κίνησης. Πιο συγκεκριμένα εκπρόσωπος αναφέρει :

Τον Νοέμβριο, τον πρώτο μήνα της κοινής πορείας των δύο εταιρειών και μετά από 4 χρόνια συνεχούς κάμψης, σημειώθηκε για πρώτη φορά αύξηση στην αθροιστική κίνηση εσωτερικού των δύο εταιρειών, η οποία διαμορφώθηκε στο 10% σε σύγκριση με τον Νοέμβριο του 2012. Συγκεκριμένα, η AEGEAN και η OLYMPIC μαζί, τον Νοέμβριο μετέφεραν 315.000 επιβάτες από 286.000 επιβάτες το αντίστοιχο διάστημα πέρυσι.

Ο κοινός σχεδιασμός του προγράμματος πτήσεων βελτίωσε τις επιλογές του επιβατικού κοινού, ενώ παράλληλα η επιθετική τιμολογιακή πολιτική, που εκφράστηκε μέσα από τη διάθεση μεγάλου αριθμού χαμηλών ναύλων, ιδιαίτερα στους νησιωτικούς προορισμούς, συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση της κίνησης. Αξίζει να τονιστεί, ότι μετά από 4 χρόνια ύφεσης, η κίνηση σε προορισμούς όπως Χανιά, Χίος, Μυτιλήνη, Ιωάννινα, είχε για πρώτο μήνα αύξηση. Η ενδυνάμωση της επιβατικής κίνησης άγγιξε και τις άγονες γραμμές, καθώς με θετικό πρόσημο κινήθηκαν για το Νοέμβριο 2013 τα νησιά Μήλος, Πάρος και Κύθηρα, ενώ η Σκύρος συνεχίζει την πολύ θετική τάση των τελευταίων ετών. Από 1.12.2013 το δίκτυο των γραμμών δημόσιας υπηρεσίας αναμένεται να ενισχυθεί περαιτέρω με τις ενέργειες τιμολογιακής πολιτικής και συνδεσιμότητας που έχουν ήδη ανακοινωθεί. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια του Νοεμβρίου, η κίνηση των 2 εταιρειών στα τρία μεγαλύτερα δρομολόγια εσωτερικού (Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Αθήνα – Ρόδος και Αθήνα- Ηράκλειο) ενισχύθηκε κατά 17% σε σχέση με τον Νοέμβριο του 2012.(www.aegeanair.com)

Ανάκαμψη όμως αναμένεται και σε άλλους κλάδους του τουρισμού , τα τουριστικά πακέτα για την Ελλάδα είναι ανάμεσα στα πιο δημοφιλή τα μεγάλα τουριστικά πρακτορεία της Γερμανίας. Αισιόδοξα μηνύματα από την τουριστική έκθεση της Μόσχας. Ιδιαίτερα αισιόδοξα είναι τα μηνύματα για τον ελληνικό τουρισμό το 2014 με φορείς να κάνουν λόφο για νέο ρεκόρ.

Σύμφωνα με δηλώσεις του γενικού γραμματέα του ΕΟΤ Πάνου Λειβαδά, με βάση τις εκτιμήσεις των τουριστικών πρακτόρων, το 2014 μπορεί να αποδειχθεί ίδιο ή και καλύτερο από την περσινή χρονιά. «Επιβεβαιώνεται για μια ακόμη φορά στην έκθεση της Μόσχας ΜΙΤΤ το κλίμα της αισιοδοξίας, ότι ύστερα από μία χρονιά σταθμό, το 2013, με ρεκόρ και σε αφίξεις και σε εισπράξεις, πράγματα τόσο σημαντικά για την οικονομία και για το 1 εκατομμύριο κόσμο, που εργάζεται στον κλάδο του τουρισμού, έρχεται ένα επίσης πολύ αισιόδοξο 2014» είπε ο κ. Λειβαδάς, ο οποίος επικαλέστηκε τα στοιχεία των προκρατήσεων και τις εκτιμήσεις, που του παρουσίασαν τα τουριστικά πρακτορεία με τα μεγαλύτερα μερίδια στην τουριστική αγορά της Ρωσίας. Είναι προφανές ότι στους υπολογισμούς αυτούς λαμβάνεται υπόψη τόσο η ιδιαιτερότητα των διεθνών εξελίξεων, όσο και η πιθανώς αναμενόμενη τάση «διόρθωσης» μετά από μια χρονιά ρεκόρ, όμως σε κάθε περίπτωση η κυρίαρχη εκτίμηση είναι ότι «το 2014 μπορεί να είναι το ίδιο και πιθανόν ακόμη καλύτερο, από το 2013».

Ο γ/γ του ΕΟΤ σημείωσε ότι για πρώτη φορά ο Οργανισμός προχώρησε σε έρευνα πεδίου, δηλαδή έρευνα της τουριστικής αγοράς της Ρωσίας, ώστε να καταγραφούν οι βασικές παράμετροι του Ρώσου τουρίστα, το λεγόμενο προφίλ του, που συμπεριλαμβάνει τις επιθυμίες και προτιμήσεις του σε ό,τι αφορά την τουριστική του συμπεριφορά και άλλα στοιχεία, που βοηθούν στον σχεδιασμό του τουριστικού προϊόντος για τη Ρωσία. «Ως ΕΟΤ, τόσο αυτήν, όσο και όλες τις άλλες ειδικές έρευνες τις προσφέρουμε δωρεάν τόσο προς φορείς του Δημοσίου (Περιφέρειες, Δήμοι κλπ), όσο και του ιδιωτικού τομέα (Επιμελητήρια, Ενώσεις κλπ), ακόμη και ενδιαφερόμενους ιδιώτες. (Λειβαδάς Πάνος, γγ ΕΟΤ).

4.3 Η ΕΥΡΩΠΗ «ΨΗΦΙΖΕΙ» ΕΛΛΑΔΑ

Ιδιαίτερα δημοφιλή καλοκαιρινό προορισμό για τους Γερμανούς αποτελεί πλέον η Ελλάδα, όπως προκύπτει από τα ευρήματα έρευνας της GfK Hellas για την ταξιδιωτική συμπεριφορά των Γερμανών, η οποία συνδυάζει δεδομένα κρατήσεων και πάνελ καταναλωτών (consumer panels).

Αναλυτικότερα, μέχρι και το τέλος του Ιανουαρίου 2014, που είναι και η περίοδος με το μεγαλύτερο ποσοστό των κρατήσεων για τις καλοκαιρινές διακοπές των Γερμανών, ξοδεύτηκαν περίπου 4,4 δισ. ευρώ σε ταξιδιωτικά γραφεία, γεγονός που μεταφράζεται σε αύξηση 345 εκατ. ευρώ σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (ή ποσοστιαία αύξηση 8%). Επιπλέον, οι online κρατήσεις κατέγραψαν σημαντική αύξηση σε σχέση με το 2013 (11%).

Με βάση τις τελευταίες εκτιμήσεις για το κλείσιμο του Φεβρουαρίου 2014, που ολοκληρώνει σε μεγάλο βαθμό την επιλογή των τουριστικών προορισμών, διαφαίνεται ότι η Ελλάδα διατηρεί παρόμοιους ρυθμούς ανάπτυξης αλλά και σταθερά την τρίτη θέση.

Πέρα από τη Γερμανία, δυο ακόμα παραδοσιακές για την Ελλάδα αγορές οι οποίες και την τροφοδοτούν με εισερχόμενο τουρισμό, παρουσιάζουν αύξηση στη δραστηριότητα των κρατήσεών τους.

Η Ολλανδία, παρόμοια σε εικόνα με τη Γερμανία στην περιοδικότητα των κρατήσεων, κατέγραψε σημαντική αύξηση στο σύνολο των κρατήσεων για τα καλοκαιρινά πακέτα διακοπών. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις κρατήσεις στο σύνολο του Ιανουαρίου 2014, η Ελλάδα διατηρεί τη δεύτερη θέση πίσω από την Τουρκία, έχοντας διψήφιο μερίδιο αγοράς σε επίπεδο αξίας κρατήσεων που έχουν πραγματοποιηθεί, αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι καταγράφεται μια αύξηση της τάξης του 2% με τις αντίστοιχες του 2013.

Επίσης, η Ελλάδα παραμένει στην δεύτερη θέση των προτιμήσεων των τουριστών από το Ηνωμένο Βασίλειο, με βάση τις μέχρι τώρα κρατήσεις, με αύξηση 15,5% σε σχέση με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο. Στην πρώτη θέση σε κρατήσεις βρίσκεται η Ισπανία ενώ η Τουρκία βρίσκεται σταθερά στην τρίτη θέση.(www.newsnow.gr)

Μπαίνοντας και κλείνοντας το 2014:

Οι αφίξεις ξένων επισκεπτών όσο και οι ταξιδιωτικές εισπράξεις αναρριχήθηκαν στα υψηλότερα επίπεδα όλων των εποχών. Σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία που δημοσιοποίησε η Τράπεζα της Ελλάδος για το διάστημα Ιανουαρίου - Νοεμβρίου, ο αριθμός των αφίξεων αυξήθηκε κατά 22,7% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2013, φθάνοντας σε 21,5 εκατ., ενώ οι ταξιδιωτικές εισπράξεις κατά 10,8% αγγίζοντας τα 13,3 δισ. ευρώ. Να σημειωθεί ότι κατά την περυσινή χρονιά για πρώτη φορά στην ιστορία του ο ελληνικός τουρισμός συνεισέφερε στην εθνική οικονομία σε ετήσια βάση έσοδα άνω των 13 δισ. ευρώ. Μεταξύ των βασικών αγορών, οι εισπράξεις από τους Γάλλους τουρίστες παρουσίασαν για το ενδεκάμηνο την υψηλότερη αύξηση κατά 25,1% ξεπερνώντας το 1,1 δισ. ευρώ. Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις από τους Αμερικανούς αυξήθηκαν κατά 15,5% φθάνοντας σε 643,9 εκατ. ευρώ, από τους Βρετανούς κατά 15,1% ξεπερνώντας το 1,5 δισ. ευρώ και από τους Γερμανούς κατά 4,7% αγγίζοντας τα 2 δισ. ευρώ. Στον αντίποδα, οι εισπράξεις από τους Ρώσους εμφάνισαν πτώση κατά 13,2% φθάνοντας το 1,15 δισ. ευρώ. Σε ό,τι αφορά την εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση μεταξύ των βασικών αγορών, οι αφίξεις από τις ΗΠΑ αυξήθηκαν κατά 27,8% φθάνοντας σε 579,2 χιλ. και από τη Γαλλία κατά 27% ξεπερνώντας το 1,4 εκατ. Επίσης, οι αφίξεις από τη Βρετανία αυξήθηκαν κατά 13,4% ξεπερνώντας τα 2 εκατ. και από τη Γερμανία κατά 8,3% ξεπερνώντας τα 2,4 εκατ. Αντίθετα, οι αφίξεις από τη Ρωσία μειώθηκαν κατά 7,7% φθάνοντας το 1,2 εκατομμύριο. Για το ενδεκάμηνο το ταξιδιωτικό ισοζύγιο εμφάνισε πλεόνασμα 11,4 δισ. ευρώ έναντι πλεονάσματος 10,3 δισ. ευρώ την αντίστοιχη περίοδο του 2013, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 10,7%.

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη μεγαλύτερη αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων κατά 1,3 δισ. ευρώ (ή κατά 10,8%) σε σύγκριση με την αύξηση των ταξιδιωτικών πληρωμών κατά 188 εκατ. (ή κατά 11,2%). Οι καθαρές εισπράξεις από την παροχή ταξιδιωτικών υπηρεσιών συνέβαλαν με ποσοστό 59,5% στο σύνολο των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες και αντιστάθμισαν το 67,7% του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου.

Εξάλλου, εντυπωσιακές ήταν οι αυξήσεις σε αφίξεις και έσοδα που πέτυχε ο ελληνικός τουρισμός και τον περασμένο Νοέμβριο. Έτσι, ο αριθμός των αφίξεων αυξήθηκε κατά 53,9% αγγίζοντας τις 670 χιλ. Ανοδικά κινήθηκαν οι αφίξεις από τη Ρωσία και τη Βρετανία και καθοδικά από τη Γαλλία, τη Γερμανία και τις ΗΠΑ. Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις αυξήθηκαν κατά 30,7% φθάνοντας τα 267,2 εκατ. ευρώ. Αύξηση παρουσίασαν οι εισπράξεις από τους Ρώσους, τους Βρετανούς, τους Γάλλους και τους Αμερικανούς και μείωση από τους Γερμανούς. (www.kathimerini.gr)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Είναι γενικά αποδεκτό ότι ο τουρισμός αποτελεί για την Ελληνική οικονομία ένα σημαντικότερο παραγωγικό κλάδο. Η σημαντικότητα αυτή προσδιορίζεται από δύο παράγοντες που σχετίζονται με την ιδιόμορφη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας και την συμβολή του στην κάλυψη του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου. Με γνώμονα το γεγονός αυτό, η ανάγκη για ανάπτυξη αυτού του κλάδου παραγωγικής δραστηριότητας γίνεται επιτακτική.

Η επίτευξη της επιδιωκόμενης ανάπτυξης θα πρέπει να στηριχθεί στην ποιοτική αναβάθμιση της τουριστικής υποδομής και ανωδομής, και στην διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος. Η άσκηση μιας ορθολογικής τουριστικής πολιτικής ανάπτυξης θα αποτελέσει το κατάλληλο πλαίσιο για την υλοποίηση των δύο προαναφερθέντων επιμέρους στόχων.

Σχετικά με την ποιοτική αναβάθμιση της τουριστικής υποδομής στη χώρα μας, διαπιστώνεται ότι παρά την ύπαρξη ενός ευνοϊκού υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου δεν πραγματοποιήθηκε η αναμενόμενη αναβάθμιση-βελτίωση της τουριστικής υποδομής, γεγονός που οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους μπορεί να θεωρηθεί η αδυναμία των εκάστοτε κυβερνήσεων να απορροφήσουν αποτελεσματικά τα διατιθέμενα κοινοτικά κονδύλια που χορηγούνται για τον σκοπό αυτό. Επίσης θεσπίζονται μέτρα που δεν δρομολογείται η οργάνωση υλοποίησης τους λόγω έλλειψης συντονισμού και γραφειοκρατικών κολλημάτων. Τα παραπάνω προβλήματα ενισχύονται από την ελλιπή αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων και την περιορισμένη δυνατότητα λήψης αποφάσεων και πρωτοβουλιών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Ο τρόπος με τον οποίο επιδιώχθηκε μέχρι σήμερα η διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, διαφοροποίηση η οποία ουσιαστικά στηρίχθηκε στην προβολή ορισμένων περιοχών της χώρας ως παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς συγκεκριμένης εθνικότητας τουριστών, απέτυχε, όπως αποδεικνύει η εξέλιξη τόσο του αριθμού αφίξεων, όσο και του τουριστικού συναλλάγματος συγκριτικά με αυτά των ανταγωνιστριών χωρών.

Τώρα που ο διεθνής τουριστικός ανταγωνισμός εντείνεται, θα πρέπει να προχωρήσουμε σε μια διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος ανά γεωγραφική περιοχή ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, και στην ανάπτυξη διαφόρων μορφών τουρισμού βάσει των ιδιαίτερων τουριστικών δραστηριοτήτων δημιουργώντας έτσι τοπικές στρατηγικές ανάπτυξης που θα στηρίζονται στη διαμόρφωση ξεχωριστών γεωγραφικών τουριστικών προορισμών.

Συμπερασματικά, η περιορισμένη τουριστική ανάπτυξη στη χώρα μας οφείλεται στην απουσία ουσιαστικής τουριστικής πολιτικής. Τα ζητήματα τουριστικής πολιτικής και μιας εθνικής πολιτικής ανάπτυξης χρονίζουν καθώς μετατίθεται η επίλυση τους από κυβέρνηση σε κυβέρνηση, εξαιτίας της αναληψίας του κρατικού μηχανισμού να αναλάβει την αντιμετώπιση των βασικών οικονομικών προβλημάτων.

Κάθε οικονομική κρίση είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να μελετηθεί να βρεθούν οι αιτίες που την προκάλεσαν και να καταλογισθούν ευθύνες σε πρόσωπα και οργανισμούς. Οπότε είναι λάθος να πιστέψουμε ότι η ύφεση είναι κάτι το φυσιολογικό για τη οικονομία, που πολλοί σήμερα θέλουν να μας μεταδώσουν. Φυσικό επακόλουθο του οικονομικού κύκλου να είναι, αλλά όχι μια διαδικασία που συμβαίνει από μόνη της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

CRESCENZI A. (2008). INVESTING FROM THE TOP DOWN: A MACRO APPROACH TO CAPITAL MARKETS”, MC GRAW HILL PROFESSIONAL.

GARTNER C. W., ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. ΑΡΧΕΣ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΕΛΛΗΝ», ΑΘΗΝΑ 2001.

ROBINSON J. (2009). BANKRUPTCY OF OUR NATION, NEW LEAF PUBLISHING GROUP.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΘ. ΚΑΙ ΣΥΝ., ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. ΜΥΘΟΙ & ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ NUBIS, ΑΘΗΝΑ, 1996.

ΚΡΟΥΓΚΜΑΝ Π. (2009). Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, ΑΘΗΝΑ

ΑΡΘΡΑ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ Σ. (02/1997). ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗ & ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ, ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ, ΤΕΥΧΟΣ 15.

ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΧΡ., (29/05/2009). ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ ΜΕ ΟΛΟ ΚΑΙ ΠΙΟ ΧΑΜΗΛΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΟΥΤΕΤΣΗ ΧΡ., ΤΟ ΒΗΜΑ, Σ. 2.

ΛΙΤΣΗΣ Μ. (03/08/2009). ΑΡΘΡΟ ΜΕ ΘΕΜΑ: 8% Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΑΜΨΗ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ.

Π. .Υ. (17/08/09). ΟΛΙΓΟΗΜΕΡΕΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΕΠΙΛΕΓΟΥΝ ΟΙ ΈΛΛΗΝΕΣ. ΜΕΙΩΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ 8,5% ΟΙ ΑΦΙΞΕΙΣ ΞΕΝΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: <http://www.enet.gr>.

ΤΟ ΒΗΜΑ, (17/02/2009). Η ΛΙΤΟΤΗΤΑ ΕΠΛΗΞΕ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ, Σ. 4

ΤΣΟΥΠΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (18/08/2009). ΣΤΟΝ ΑΦΡΟ ΟΙ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΜΑΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ.

ΥΦΑΝΤΗΣ (23/11/2009). ΜΕΤΑ ΤΟ 2011 ΘΑ ΔΕΙ ΦΩΣ Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ.

ΗΜΕΡΙΑΔΕΣ

ΤΡΑΥΛΟΣ Ν. (20/11/2008). ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ Α.Π.Θ., ΜΕ ΘΕΜΑ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ: ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ, (2009). ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: <http://www.infopeloponnisos.gr>

ΑΝΩΝΥΜΟΣ (08/09/2009). ΠΕΦΤΟΥΝ 16-18% ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: <http://www.enet.gr>.

ΓΚΑΡΓΚΑΝΑΣ Ν.: ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΟ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: <http://www.capital.gr/news.asp?details>

ΜΟΥΜΟΥΡΗΣ Ν. (14/08/2009). ΟΙ ΠΤΗΣΕΙΣ «ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: <http://www.enet.gr>

ΠΑΤΣΑΝΤΑΡΑ-ΜΠΟΥΦΟΥΝΟΥ Σ., (04/2009). ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: http://www.morax.gr/article_show.php

ΣΚΟΥΛΑΣ Ν. (17/03/2009). ΤΡΙΣΔΙΑΣΤΑΤΗ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ. ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΣΤΟ: http://www.travelreport_int.gr

www.aegeanair.com

www.kathimerini.gr

www.newsnow.gr